

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Ректор

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений юрист України

Олег ОМЕЛЬЧУК

» грудня 2022 р.

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження, поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права»,

Заяць Ольги Степанівни на тему:

«Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс», затверджену Вченою радою Хмельницький університет управління та права імені Леоніда Юзькова
(протокол № 5 від 26 вересня 2022 р.)

ВИТЯГ

з протоколу засідання кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова
від 05 грудня 2022 року

ПРИСУТНІ:

Присутні: завідувач кафедри теорії та історії держави і права, доктор історичних наук, професор **Місінкевич Л. Л.** (головуючий на засіданні), професор кафедри теорії та історії держави і права, канд. іст. наук, доц. **Стеньгач Н. О.**, професор кафедри теорії та історії держави і права, канд. іст. наук, доц. **Тополь Ю. О.**, професор кафедри теорії та історії держави і права, д.ю.н., проф. **Савенко В.В.**, старший викладач кафедри, проректор з економічної та адміністративно-господарської роботи **Хіміч В. О.**

Запрошені: завідувач кафедри трудового, господарського та земельного права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Костяшкін І. О.**, д-р юрид. наук, проф.; завідувачка кафедри цивільного права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Гринько С.Д.**, д-р юрид. наук, проф.; професор кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Налуцишин В.В.**, д-р юрид. наук, проф.; професорка кафедри кримінального права та процесу Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Циганюк Ю.В.**, д-р юрид. наук, доц.; директор Інституту управління, психології та безпеки Львівського державного університету внутрішніх справ

Бліхар В.С., д-р філос. наук, проф.; заступник директора Інститут права, психології та інноваційної освіти Національного університету «Львівська політехніка» **Гарасимів Т.З.**, д.ю.н., проф.; завідувачка кафедри теорії права та прав людини Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича **Гураленко Н.А.**, д.ю.н., проф.; професорка кафедри правового забезпечення діяльності НГУ Київського інституту Національної гвардії України **Вовк В.М.**, д.ю.н., проф.; науковий консультант - доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Омельчук О.М.**; здобувач наук. ступеня д-ра юрид. наук **Пилипишин П.Б.**, канд. юрид. наук, доц.

З присутніх – 8 докторів юридичних наук, 1 доктор філософських наук, 1 доктор історичних наук, 3 кандидати наук, 6 – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

ПОРЯДОК ДЕННИЙ:

Обговорення дисертаційного дослідження здобувача наукового ступеня доктора юридичних наук Заяць Ольги Степанівни на тему: «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс», виконаного на кафедрі теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Міністерства освіти і науки України та поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права» до розгляду та захисту в спеціалізованій вченій раді.

СЛУХАЛИ:

завідувача кафедри теорії та історії держави і права, доктора історичних наук, професора Місінкевича Л. Л., який повідомив присутніх про те, що Заяць Ольга Степанівна народилася 07 травня 1993 року в м. Яворів, Яворівського району, Львівської області, Україна.

Освіта – вища. У 2014 році закінчила Львівський державний університет внутрішніх справ і отримала базову вищу освіту за напрямом підготовки «Право» та здобула кваліфікацію бакалавра права. У 2015 році закінчила Приватний вищий навчальний заклад «Львівський університет бізнесу та права» й отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобув кваліфікацію магістра з правознавства (диплом магістра з відзнакою). У 2016 році закінчила Львівський державний університет внутрішніх справ і отримала повну вищу освіту за спеціальністю «Правознавство» та здобула кваліфікацію юрист.

Кандидат юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 «Адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право» з 2017 року.

З лютого 2018 року до серпня 2018 року обіймала посаду викладача циклу загальноправових дисциплін відділення первинної професійної підготовки, спеціалізації та підвищення кваліфікації Інституту з підготовки фахівців для

підрозділів Національної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ.

З серпня 2018 року до лютого 2021 року обіймала посаду доцента кафедри цивільно-правових дисциплін юридичного факультету Львівського державного університету внутрішніх справ.

З лютого 2021 року обіймає посаду доцента кафедри цивільно-правових дисциплін Інституту права Львівського державного університету внутрішніх справ.

Вченою радою Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 5 від 26 вересня 2022 р.) було затверджено тему дисертаційного дослідження «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» Заяць Ольги Степанівни.

Докторська дисертація виконана на кафедрі теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Міністерства освіти і науки України. Її виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 рр. (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Науковий консультант – доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова Омельчук Олег Миколайович.

СЛУХАЛИ:

виступ Заяць О. С., яка ознайомила присутнім із ключовим тезами дисертаційної роботи, зокрема обґрунтувала актуальність теми дослідження, науково-теоретичну та практичну значимість проблеми, що досліджено, визначила мету та завдання дослідження, основні положення, які виносяться на захист, висвітлила методологічну основу дисертації, охарактеризувала ступінь наукової розробки проблеми на сучасному етапі, сформулювала висновки і рекомендації, відповіла на запитання науково-педагогічних працівників кафедр.

Зокрема здобувачка зазначила, що у своїй професійній діяльності адвокати зазвичай ухвалюють чимало рішень, безпосередньо пов'язаних з юридичною практикою. Найважчі з них вимагають розсудливості й умінь професійного судження. Тому для професійної адвокатської діяльності важливою є саме філософія права, що за своєю онтологічною суттю спроможна імплементувати теорію застосування принципів прийняття складних рішень у практичну професійну діяльність. Водночас для адвоката важливо унормувати особисте приватне життя зі своїми професійними обов'язками, оскільки чимало проблем виникає саме через неспроможність вирішити дилему балансу між професійною

діяльністю і власними потребами. Тож вагоме значення має вибір і юридичної фірми, в якій адвокат підвищуватиме свою професійну діяльність, і загалом сфери юридичної практики.

Характерною рисою актуальності досліджуваної наукової проблеми є й те, що професійна діяльність адвоката вимагає від нього визнання рівня власної участі й усвідомлення тих проблем, які потрібно розв'язати в контексті професії загалом, а не лише як адвокату. Тож у межах адвокатського фаху його представники вирішують дві проблеми: перша полягає у професійній участі (час, присвячений адвокатом діяльності *pro bono*, та зміст цього зобов'язання), друга – у самій професійній структурі (ставлення адвоката до своєї професії, до того, як найфаховіше надати юридичні послуги). Врешті, такі виміри професійної адвокатської діяльності сукупно впливають на співвідношення адвокатом у своєму кар'єрному рості структурних компонентів: вибір тієї чи іншої сфери практики впливає на морально-етичний контент питань, які доведеться вирішувати; особисті цінності, зокрема сімейні, безпосередньо впливатимуть на спосіб розв'язання проблем, пов'язаних, скажімо, з негативним ставленням до сім'ї чи інших традиційних цінностей, які сформовані як основоположні критерії поведінки адвоката.

Чимало проблемних питань можна вирішити в межах Правил адвокатської етики, та все-таки більшість із цих питань не регулюється Правилами взагалі. І тут варто вказати на наявність в адвоката схильності до структурного мислення щодо усвідомлення суті проблеми, щоб найоптимальніше її розв'язати. Водночас під поняттям структурного мислення щодо суті проблеми розуміємо в принципі відносну свободу ухвалення рішення, вибору моделі поведінки (правової) тощо. Навіть більше, поняття структурного мислення щодо суті проблеми за своєю природою є двоскладовим: перше – широке його розуміння, що полягає в необмеженні жодними чинними стандартами (наприклад, вибір адвокатом юридичної практики й обсягу її здійснення на безоплатній основі); друге – у вузькому значенні обмежується конкретними стандартами чи стандартом (скажімо, конфлікт інтересів).

Сьогодні для характеристики професійної адвокатської діяльності вживають здебільшого такі категорії, як конфіденційність, конфлікт інтересів, врешті – відносини «адвокат – клієнт». Ми ж трактуємо професійну адвокатську діяльність якраз у межах філософсько-правового дискурсу, що зосереджений на здатності адвоката до прийняття саме дискреційних рішень у своїй адвокатській практиці. І тут є низка варіантів: філософський, що традиційно обумовлений детермінантами професіоналізму – зорієнтований на клієнта (адвокат зобов'язаний сприяти клієнтові, але за умови, що це не порушує жодних морально-етичних принципів, верховенства права тощо); практичний, що обумовлений детермінантами невідомої діяльності – зорієнтований на адвоката, адже він не несе жодної моральної відповідальності за дії, які здійснює від імені свого клієнта, але суто в межах своєї професійної діяльності. А втім, позиція адвоката за будь-яких обставин має ґрунтуватися на двох засадах (на нейтралітеті та відданості своїй професії).

Обґрунтовуючи актуальність обраної тематики в дисертаційній роботі, зауважимо, що схилиємося до акцентування на важливості імплементації власне

детермінант інституційної філософії у норми професійної адвокатської діяльності. На нашу думку, філософсько-правовий контент професійної адвокатської діяльності ґрунтується виключно на відданості верховенству права, з огляду на це схилиємося до виокремлення стрижневих аксіологічних констант, що формують основу інтенціональної характеристики професійної адвокатської діяльності. Це, зокрема: аксіологія професійної досконалості; аксіологія професійної чесності; аксіологія сміливості відмови, якщо дії суперечать верховенству права; аксіологія професійної відповідальності в корпоративних відносинах, що стосуються надання юридичних послуг. Отже, філософсько-правовий дискурс професійної адвокатської діяльності виражає беззаперечний вплив особистих цінностей та інтересів адвоката на його юридичну практику.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на працях відомих фахівців з філософії і філософії права, серед яких: М. Альчук, О. Балинська, О. Бандура, В. Бігун, В. Бліхар, М. Братасюк, В. Вовк, Т. Гарасимів, І. Гоян, О. Гришук, В. Гришук, Н. Гураленко, О. Данильян, В. Дудченко, А. Карась, М. Костицький, С. Максимов, В. Налуцишин, О. Омельчук, В. Палагута, С. Рабінович, О. Рувін, В. Савенко, Ю. Цуркан-Сайфуліна, С. Сливка, А. Токарська, М. Требін, М. Цимбалюк, І. Шутак, Н. Хамітов та ін. Їхній науковий доробок становить теоретичний скелет вивчення наукової проблеми в дисертаційній роботі та розробки авторського підходу до її розв'язання. Окремі положення дисертаційної роботи сформульовано під впливом наукових праць філософів: Аристотеля, Т. Аквінського, М. Бубера, Ю. Габермаса, М. Гартмана, І. Канта, Дж. Локка, Дж. Ролза, М. Мамардашвілі, Платона, П. Рікера, Г. Ріккєрта, М. Фуко, Х. Харта та інших, що мали важливе значення для формулювання авторських висновків.

Окрім того, на результати дослідження значний вплив мали й ідеї фахівців із загальної держави і права: С. Гусарева, К. Жебровської, Р. Калюжного, М. Кельмана, М. Козюбри, І. Онищука, П. Рабіновича, В. Святоцької, А. Стародубцева, А. Стебелева, О. Тихомирова, Ю. Шемшученка та ін. Також проаналізовано й наукові доробки українських та зарубіжних учених, які розкривали різні онтологічні, гносеологічні, антропологічні, аксіологічні, антропологічні й праксеологічні континууми професійної адвокатської діяльності. Зокрема, це роботи Ж. Алексєєвої, М. Бейкса, Т. Варфоломєєвої, Р. Демчишака, Д. Германа, Г. Рибалко, Дж. Стемпела, Б. Фланагана, І. Р. Ханікайнен, В. Хесуса, Ф. Хорака та ін.

Зважаючи і на полівимірність професійної адвокатської діяльності загалом, і на її філософсько-правовий вимір зокрема, формуванню авторської позиції і вирішенню поставлених завдань сприяли також праці фахівців з інших галузей права та гуманітарних наук: М. Аракеляна, Т. Бабчинської, Н. Бакаянкової, М. Баліцької, А. Бірюкової, Т. Вільчика, Т. Демчини, Б. Гамалюка, В. Заборовського, Ю. Загуменної, К. Клименка, О. Костенка, Б. Кофмана, О. Лемака, Ю. Лісової, А. Монаєнка, І. Озерського, І. Семенюка, А. Стародубцева, Є. Харитонова, Є. Хижняка та ін.

Спираючись на важливість результатів попередніх наукових розробок, віддаємо належне всім ученим, хто досліджував адвокатську діяльність, однак варто зауважити, що досі немає комплексного аналізу задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми. Трансформаційні процеси, що

відбуваються в українському суспільстві зокрема та на рівні міжнародної спільноти загалом, актуалізують саме філософсько-правову константу дослідження інституціональності професійної адвокатської діяльності. Саме це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Мета дисертаційної роботи полягає в інтенціональному аналізі професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант.

За результатами дослідження сформульовано та обґрунтовано низку наукових положень, що виносяться на захист, зокрема:

уперше:

1) проаналізовано основні підходи до феномену професійної адвокатської діяльності з позиції його філософсько-правового осмислення;

2) доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми;

3) обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом та 2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу;

4) розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу;

5) визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності і розкрито її зміст із позицій філософсько-правової науки;

6) концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основи одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації;

7) введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності та визначено їх теоретичне і практичне значення;

8) визначено складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж у межах окремих галузей гуманітарного знання. У нашому випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології;

9) встановлено, що серед основних суспільно-політичних та правових явищ, які вплинули на формування адвокатури в сучасному її вигляді, є лібералізм, як запорука особистісної та професійної реалізації адвоката. Онтологічна сутність адвоката як феномену у XX–XXI ст., де панує ідеологія лібералізму, розкривається через утвердження принципів свободи особистості з властивими їй цивільними правами, юридичної рівності, поваги приватної власності (лібералізм закла в основу своєї концепції ідеали вільного ринку і підприємництва), договірної природи держави і переконання в рівноправності політичного суперництва різних (професіональних, економічних, релігійних, політичних) асоціацій;

10) обґрунтовано, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. У сучасних умовах розширення правового нігілізму і падіння рівня правової культури суспільства зростає значення адвокатури як інституту громадянського суспільства, що відповідає напряму правової політики щодо вдосконалення правових основ державного і суспільного життя;

11) стверджується про те, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний;

12) із філософсько-правової позиції визначено два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний. Аксіологічний підхід передбачає створення (прагнення) певного поведінкового ідеалу адвоката. За такого підходу законодавець висловлює певні рекомендації щодо ідеальної поведінки адвоката. Деонтологічний підхід передбачає, що законодавець встановлює мінімальний перелік тих обов'язків та заборон, яких зобов'язаний дотримуватися адвокат у публічній сфері;

13) дано визначення поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

14) проблему довіри до адвокатської діяльності запропоновано розглядати як моральну дихотомію «довіра – відповідальність», що має велике значення в діяльності адвоката, адже: а) довіра спонукає до відповідальності, а відповідальність породжує довіру; б) відносини між адвокатом та клієнтом, які ґрунтуються на довірі, дозволяють обом сторонам спільно діяти задля досягнення справедливості виключно з використанням законних та морально виправданих методів; в) довіра слугує спонукою до самовдосконалення адвоката і як фахівця своєї справи, і як особистості; г) довіра дає змогу клієнтові бути впевненим у тому, що наслідки дій адвоката щодо захисту його прав, свобод та законних інтересів

будуть для нього сприятливими; д) довіра сприяє утвердженню позитивного іміджу адвокатури в суспільстві;

15) розкрито зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства;

16) з'ясовано сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права. За результатами проведеного дослідження судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості лише на основі законних та морально виправданих методів і на міжнародному, і на національному рівні;

17) обґрунтовано доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню, адже професійна правова допомога не тільки допомагає вирішити питання, з яким клієнт звернувся до адвоката, а й ознайомити з його правами й обов'язками в тих чи тих ситуаціях, з можливими правовими наслідками. Саме в державах з високим рівнем правової освіти населення фіксують значно менше правопорушень, ніж у тих, де більшість людей не знає про свої права і свободи, можливі способи їх захисту й відновлення;

18) проаналізовано доцільність розгляду лібералізму як основи для формування в Україні демократичного правосуддя. Це дало змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави;

удосконалено:

19) концепцію системного підходу до професійної адвокатської діяльності;

20) визначення онтологічного та гносеологічного підходів до системоутворювального начала правових явищ у контексті філософсько-правової характеристики феномену професійної адвокатської діяльності;

21) визначення основних вимірів онтологічного підходу – розуміння системи як сукупності об'єктів та потрактування системи як сукупності властивостей феномену професійної адвокатської діяльності;

22) твердження, що завдяки гносеологічному підходу формуються основні вимоги до питань системності знання (ознаки системи), а саме цілісність сформованого знання, повнота вихідних засад та виведення знань про елементи правової реальності;

23) розуміння змісту професійної адвокатської діяльності як специфічного типу відносин у межах буття права, що охоплює значну сферу соціального, опосередковану правом;

24) уявлення про співвідношення адвокатури та громадянського суспільства на основі зіставлення різних точок зору на адвокатуру та її соціальний статус;

25) поняття антропоцентризму завдяки з'ясуванню його суперечливого характеру і введенню на цій основі в контекст сучасних правових досліджень;

26) поняття добропорядної репутації адвоката, його морального обов'язку та відповідальності;

27) імплементацію філософсько-правового підходу до розуміння інституту адвокатури як феномену соціально-правової реальності в межах основних онтологічних парадигм та інших наукових концептів;

28) онтологічний підхід щодо ліберальних підстав феномену професійної адвокатської діяльності, адже незаперечною умовою співіснування людей є визнання гідності кожної окремої людини;

29) розуміння того, що адвокатура як інститут громадянського суспільства, з одного боку, забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів особистості, використовуючи судову форму і представництво, а з іншого – має можливість істотно впливати на державну владу в публічно значущих питаннях, спираючись на професійні знання, вміння і досвід;

30) розкриття проблематики аксіологічних орієнтацій-установок і правових цінностей у діяльності адвокатів. Відтак до цінностей, які визначають сутність і зміст діяльності адвокатів, зараховано свободу, справедливість, рівність, гуманізм;

31) розуміння того, що індивідуальне сприйняття життя адвокатом якраз і змушує його співвідносити свої морально-етичні уявлення (про добро, справедливість, сенс життя) з особливостями політичної сфери, формувати уявлення про роль політики в досягненні ним своїх головних життєвих цілей; розуміння того, що саме розвиток таких несудових правозахисних інститутів як адвокатура, з її апіорі особливим розумінням значення та втілення в суспільному розвитку принципів справедливості і відповідальності, значно підвищує гарантії ефективності захисту прав людини, причому у правовій системі і Європейського Союзу, і України;

32) аксіологічний підхід щодо гуманістичних підстав феномену професійної адвокатської діяльності. Утверджуючи принцип гуманності (цінності людини в багатогранності її проявів), українські правозахисники, втілюють в собі ідею жертвовності, яка разом з альтруїзмом постає запорукою виживання і розвитку всього суспільства, необхідною презумпцією правозахисної діяльності, адвокатури як інституту громадянського суспільства;

33) розуміння тих основних засад, на які спирається адвокат у процесі реалізації у своїй професійній діяльності принципу верховенства права;

34) розуміння гносеологічних передумов професійної адвокатської діяльності як мотиваційних складових співвідношення права і моралі у правомірній поведінці адвоката. Зокрема, запропоновано розглядати право та мораль як спонукальні системи, що визначають спрямованість дій та вчинків адвоката виключно на основі законних і морально виправданих методів;

35) методика вивчення гносеологічного виміру суті й ознак професійної адвокатської діяльності в межах інтенціонального аналізу. Так, запропоновано на основі аналізу дефініції поняття «адвокатська діяльність» з'ясувати його суть та виділити ознаки професійної адвокатської діяльності. У підсумку виокремлено

такі групи ознак: 1) організаційні, 2) професійні, 3) етичні. А поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» витлумачено як сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

набули подальшого розвитку:

36) дефініція поняття комунікативності у професійній адвокатській діяльності, яка виявляється передусім у сфері формування принципів внутрішнього розуміння правозахисником суті процесуальної практики, а передача інформативного ресурсу назовні від нього є різновидом його духовного впливу на інших учасників правового процесу;

37) розуміння правозахисної функції адвокатури та показано її відмінність від адвокації недержавних громадських правозахисних організацій;

38) характеристика ролі адвокатури як суб'єкта правозахисної діяльності й поширення практики адвокації (advocacy), як одного з видів правового захисту;

39) уявлення про взаємозв'язок між професійною діяльністю адвоката і правилами адвокатської етики, європейськими стандартами адвокатської професії;

40) припущення про наявність феноменологічного взаємозв'язку між світоглядно-ціннісними орієнтаціями та мотиваційними спонуками у структурі професійної діяльності адвокатів, який розкривається в тому, що адвокати є водночас представниками правової реальності (світу повинності, належного, того, чого у звичному сенсі немає, воно існує як феномен) та соціального буття людини (світу існування);

41) положення, які дозволяють отримати цілісне уявлення про поняття, місце і роль інституту адвокатури в системі громадянського суспільства, що сприяє більш глибокому осмисленню проблем правового регулювання, правового впливу й соціальної взаємодії держави і громадянського суспільства;

42) твердження про те, що подальші кроки щодо вдосконалення інституту професійної відповідальності відчуття справедливості адвокатів мають ґрунтуватися на таких факторах: аналізі правозастосовної практики адвокатських палат суб'єктів України; рецепції досвіду інших професійних корпорацій й адвокатських корпорацій зарубіжних країн; обліку наукових доктрин;

43) розуміння того, що найвагоміші ознаки гуманізму впливають із системи відносин «людина – природа», «людина – суспільство», «людина – людина»; серед рис, що характеризують відносини між людьми, які найкраще відповідають гуманістичному характеру міжособистісних стосунків та властиві професії адвоката, є співчуття, чуйність, повага, толерантність, людинолюбство, милосердя, справедливість;

44) твердження про те, що принцип верховенства права пронизує всю структуру правового регулювання суспільних відносин. Первинне значення верховенства права як принципу для адвокатури полягає в тому, що воно (верховенство права) гармонізує інші принципи, дає змогу усунути суперечності при їх застосуванні та наповнити принципи адвокатури так званим реальним практичним змістом, тобто застосовним у повсякденній практичній діяльності кожного адвоката;

45) вчення про правові й моральні засади професійної адвокатської діяльності, які запропоновано розглядати як мотиваційні складові його правомірної поведінки, що визначають її спрямованість;

46) дослідження про суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослужбової поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Після завершення доповіді присутніми було поставлено до Ольги Степанівни Заяць такі запитання:

Гринько С.Д. д. ю. н., професорка: У чому полягає інституційний підхід в контексті його застосування до дослідження інститут адвокатури?

Відповідь:

Дякую за запитання. Розгляд інституційного підходу в контексті його застосування до дослідження інституту адвокатури передусім характеризується особливостями, якими юриспруденція наділяє поняття «інститут». Для правознавства поняття інституту є типовим і тісно пов'язане з нормативністю. Інституційний підхід дає змогу досліджувати внутрішню структуру і систему взаємозв'язків інституту адвокатури особливо щодо складу адвокатської професії, самоврядування та розвитку, як суспільно-правової освіти, які не є універсальними..

Гарасимів Т.З., д.ю.н., професор: Вітчизняні дослідники професійної адвокатської діяльності включають у її комунікативний аспект комунікативно-психологічний контакт адвоката з підзахисним або з клієнтом під час першої зустрічі і на всіх інших стадіях досудового розслідування справи й судових процесів, зі складом суду та іншими учасниками судового процесу у всіх судових інстанціях, принцип збереження адвокатської таємниці, оскільки адвокат має вміти не тільки яскраво говорити, але й не розголошувати інформацію, яка є адвокатською таємницею. То ж у цьому контексті на вашу думку чому полягає професійний обов'язок адвоката?

Відповідь:

Дякую за запитання. Професійний обов'язок адвоката полягає в наданні громадянам та організаціям правової допомоги, а також у здійсненні захисту прав та інтересів свого клієнта. Саме тому у професійній адвокатській діяльності домінантне місце займає реконструктивна діяльність, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення. З огляду на це в комунікативній діяльності адвоката виділяють два аспекти:

1) психологічний контакт із клієнтом та б) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу. Комунікативна діяльність адвоката передбачає певну психологічну взаємодію. У кримінально-процесуальній діяльності адвоката особливістю спілкування з іншими суб'єктами правового процесу стає примусовий характер процесуальних дій, через що ускладнюється налагодження контактів між суб'єктами правового процесу. Водночас треба зазначити, що між адвокатом та підзахисним встановлюється контакт, якісно відмінний, оскільки оснований на діловій взаємодії. Встановлення такого контакту вимагає від адвоката значних психологічних зусиль, що спрямовуються на те, щоб: викликати в підзахисного зацікавленість у справі, пробудити бажання спілкуватись; показати йому вагомість чи слабкість доказів, зазначивши абсурдність деяких міркувань і висновків; сформувати в підзахисного певний емоційний стан (наприклад, бажання активно брати участь в захисті власної долі) і зняти психічну напругу. Відомо, що успіх у роботі адвоката багато в чому залежить саме від його вміння спілкуватись зі суб'єктами правових процесів, встановлювати психологічний контакт, вишукувати законні та реальні можливості для надання правозахисної допомоги, що потребує встановлення певного психологічного впливу на особу. Це становить зміст комунікативного компонента правозахисної діяльності, адже комунікативність дає змогу глибше проаналізувати психологічні принципи здійснення правопорушення.

Вовк В.М., д.ю.н., професорка: Який зміст ви вкладаєте у філософсько-правовий дискурс вивчення інтенціональної природи адвокатської діяльності?

Відповідь: Дякую за запитання. Щодо філософсько-правового дискурсу у вивченні інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності, то пропонуємо конкретизувати його так: по-перше, професійна адвокатська діяльність має перспективи вивчення на основі міждисциплінарного підходу в контексті її зв'язку з феноменологією, філософською антропологією, філософією права і на цій платформі вона поступово набуватиме статусу актуальної наукової проблеми; по-друге, доцільно розрізняти дві іпостасі професійної адвокатської діяльності: як феномену, на який скеровується пізнання свідомості, і безпосередню професійну адвокатську діяльність як один із видів людської діяльності (активності); по-третє, згідно із застосуванням у нашому матеріалі феноменологічним підходом адвокатська діяльність може бути розглянута і як буття у праві, своєрідний провідник правових сенсів, які переходять від людини до людини та наповнюють правову реальність особливим, людським змістом; по-четверте, перспективи вивчення професійної адвокатської діяльності пов'язані з розвитком методологічної бази дослідження, зокрема із застосуванням ідеї комплементарності філософії свідомості і філософії досвіду як однієї з головних тенденцій сучасної феноменології.

Костяшкін І.О., д.ю.н., професор: ви неодноразово вживаєте термін «антропологічні константи», зокрема пропонуєте роль адвокатів як ядра формування громадянської свідомості розглянути через поняття «антропологічної константи», спираючись на концепти громадянського суспільства як частини життєвого світу людини і так далі. Що ви розумієте під цим поняттям?

Відповідь: Дякую за запитання. Поняття «антропологічна константа» у філософській літературі вживається не так і часто. Переважно це праці культурологічного або ж філософсько-релігійного напрямку. Наприклад, чимало і закордонних, і українських вчених під антропологічною константою (A-const) розуміють незмінну фундаментальну і постійну сталість людини, яка входить в закони формування культури і є масштабною характеристикою соціокультурних процесів та культурних мікрооб'єктів. Також і людину трактують як відкритий антропологічний феномен, відзначаючи неможливість її інваріантної, сутнісної заданості, такої, що формується в рамках безпосередньої біологічної даності та соціокультурної реальності тощо. Деяку сталість цього феномену забезпечують певною мірою «локальні константи», до яких можемо зарахувати такі: по-перше, фізичний вимір людської природи, пов'язаний із життям людини як формою її буття, що розкривається у взаємодії зі середовищем; по-друге, «ціннісна матриця», яка демонструє здатність людини створювати цінності і жити в їх просторі, зіставляючи з ними уклад власної духовної конституції та поведінкові стратегії; по-третє, соціально-комунікативна атрибуція людини; по-четверте, практика, як культуротворча діяльна активність, що стала механізмом освоєння людиною природи і створення всього простору матеріальної культури та ін.

Гураленко Н.А., д.ю.н., професорка: Якщо під громадянським суспільством розуміти громаду в найширшому значенні цього слова, то, звичайно, адвокатура є одним з інструментів захисту її прав та інтересів. Водночас не можна однозначно стверджувати, що захист громадян (зокрема правовий) є прерогативою тільки адвокатури. То все ж таки, на вашу думку, чи наділене громадянське суспільство скажімо правозахисною функцією?

Відповідь: Дякую за запитання. Правозахисну функцію також може виконувати громадянське суспільство, наприклад, через правозахисні організації як особливий вид недержавних організацій. Здебільшого діяльність таких організацій спрямована на утвердження й захист прав і свобод людини, ефективний контроль за їхнім дотриманням державою, її органами й посадовими особами. Правозахисні організації найчастіше скеровують свою діяльність на захист прав людини в ситуативних (конкретних) випадках, проводять громадські розслідування фактів порушень прав людини державними органами; поширюють інформацію про права людини, займаються правовим вихованням, поширюють знання про національні і міжнародні механізми захисту прав людини, ініціюють зміни в законодавстві і правозастосовній практиці; вивчають та аналізують стан і дотримання прав людини. Такі організації виконують роль своєрідного буферу між державою і громадянами, адже сприяють вирішенню комплексу питань з формування правосвідомості, низький рівень якої потенційно містить загрози правам людини. Важливим завданням правозахисних організацій є сприяння державі в захисті прав громадян, ведення діалогу з державою, темою якого є реальне дотримання державою прав людини.

Д-р. філос. наук, професор Бліхар В. С.: Як Ви вважаєте, чи до прикладу соціальний статус, специфіка адвокатської діяльності, правова свідомість впливає на формування адвоката??

Відповідь:

Дякую за запитання. Своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. До професійних особливостей адвокатів, які потребують вивчення, належать: 1) стратифікація адвокатів на основі шкали корпоративного престижу; 2) самооцінка й оцінка з боку громадян (статусу, функцій); 3) взаємини між фахівцями, зокрема внутрішньо-професійні конфлікти; 4) ступінь готовності юридичної спільноти до справжнього захисту прав і свобод людини; 5) специфіка професійного менталітету; 6) ступінь і варіанти опору з боку деяких адвокатів новим правовим інститутам (наприклад, суд присяжних, допуск у ролі захисників фахівців у галузі права та ін.). І це ще далеко не вичерпний перелік групових особливостей адвокатів. Вони характеризують внутрішні відносини групи, з одного боку, і відображаються на виконуваний нею праворегулювальній функції (пошуку та встановлення справедливості) – з іншого.

ВИСТУПИЛИ:

доктор юридичних наук, професор, заслужений юрист України, Ректор Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова **Омельчук О. М.** як науковий консультант здобувачки Заяць О. С. та зазначила, що актуальність теми дисертації «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» обумовлена низкою чинників, що належно обґрунтовано її авторкою у вступі цієї наукової роботи. Тому праця є актуальним і своєчасним внеском у розвиток науки філософія права.

Основні положення та результати дисертації опубліковано в одноосібній монографії і 38 публікаціях, з них 26 наукових статей, 13 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки); 6 статей – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Web of science та Scopus, а також у 12 тезах виступів на науково-практичних заходах. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять двадцять чотири підрозділи.

Усі поставлені завдання для реалізації мети дисертаційного дослідження, його авторка окреслила як розв'язання наукової проблеми, що полягає у комплексному дослідженні, в якому на докторському рівні концептуалізуються сучасні теоретичні та практичні перспективи інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності.

Зокрема, в дисертаційній роботі доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми.

Обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяють два аспекти: (1) психологічний

контакт із клієнтом та (2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу.

Розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу та визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності, розкрито її зміст з позицій філософсько-правової науки.

Концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основу одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації та введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності, також розкрито їх теоретичне та практичне значення.

У дисертації визначено складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж таки в межах окремих галузей гуманітарного знання. У конкретному випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології.

Також у науковій роботі встановлено, що серед основних суспільно-політичних та правових явищ, які вплинули на формування адвокатури в сучасному її вигляді, є, безперечно, лібералізм, як запорука особистісної та професійної реалізації адвоката. Онтологічна сутність адвоката як феномена у XX–XXI ст., де панує ідеологія лібералізму, розкривається через утвердження принципів свободи особистості з властивими їй цивільними правами, юридичної рівності, поваги приватної власності (лібералізм заклав в основу своєї концепції ідеали вільного ринку і підприємництва), договірної природи держави і переконання в рівноправності політичного суперництва різних (професіональних, економічних, релігійних, політичних) асоціацій.

Обґрунтовано, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. У сучасних умовах розширення правового нігілізму і падіння рівня правової культури суспільства зростає значення адвокатури як інституту громадянського суспільства, що відповідає напряму правової політики щодо вдосконалення правових основ державного й суспільного життя. Відтак стверджується, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння та відчуття справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити

такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний.

Із філософсько-правової позиції визначено два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний. Аксіологічний підхід передбачає створення (прагнення) певного поведінкового ідеалу адвоката. За такого підходу законодавець дає певні рекомендації щодо ідеальної поведінки адвоката. Деонтологічний підхід передбачає, що законодавець встановлює мінімальний перелік обов'язків та заборон, яких зобов'язаний дотримуватися адвокат у публічній сфері. Відтак дано визначення поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Проблему довіри до адвокатської діяльності запропоновано розглядати як моральну дихотомію «довіра – відповідальність», що має велике значення в діяльності адвоката, адже: а) довіра спонукає до відповідальності, а відповідальність породжує довіру; б) відносини між адвокатом та клієнтом, які ґрунтуються на довірі, дозволяють обом сторонам спільно діяти задля досягнення справедливості виключно з використанням законних та морально виправданих методів; в) довіра слугує спонукуючим фактором до самовдосконалення адвоката і як фахівця своєї справи, і як особистості; г) довіра дає змогу клієнтові бути впевненим у тому, що наслідки дій адвоката щодо захисту його прав, свобод та законних інтересів будуть для нього сприятливими; д) довіра сприяє утвердженню позитивного іміджу адвокатури в суспільстві.

Розкрито зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства. У цьому контексті з'ясовано сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного й національного права. За результатами проведеного дослідження судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості на основі лише законних та морально виправданих методів і на міжнародному, і на національному рівні.

У дисертаційній роботі обґрунтовано доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню, адже професійна правова допомога не тільки допомагає вирішити питання, з яким клієнт звернувся до адвоката, а й ознайомити з його правами й обов'язками в тих чи тих ситуаціях, з можливими правовими наслідками. Зрештою, у державах з високим рівнем правової освіти населення фіксують значно менше правопорушень, ніж у тих, де

більшість людей не знає про свої права і свободи, можливі способи їх захисту й відновлення.

Більшість положень дисертації видаються оригінальними авторськими надбаннями, вони є належно обґрунтованими і достовірними, одержані в результаті інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант.

Необхідно відзначити, що загалом кількість реальних здобутків автора перевищує кількість положень, винесених автором дисертації на захист. Водночас положення новизни трьох рівнів (уперше, удосконалено, дістало подальшого розвитку) відповідають зазначеним рівням наукової новизни і відповідають рівню докторської дисертації.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс», авторкою якої є кандидатка юридичних наук Заяць Ольга, є кваліфікаційною науковою працею, виконаною здобувачкою самостійно; містить наукові положення та нові науково обґрунтовані результати зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права», одержані здобувачем особисто, які мають практичну та теоретичну цінність та які підтверджуються документами, що засвідчують проведення здобувачем досліджень; містить обґрунтовані висновки на основі одержаних здобувачкою достовірних результатів; характеризується єдністю змісту; свідчить про особистий внесок здобувачки в науку філософії права щодо розв'язання важливої теоретичної та прикладної проблеми; відповідає принципам академічної доброчесності.

Омельчук О. М. підсумував, що дисертація Заяць Ольги Степанівни «Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» повністю відповідає нормативним вимогам, які ставляться до докторських дисертацій, за змістом відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права», і рекомендується до захисту в спеціалізованій вченій раді із захисту докторських дисертацій.

Після цього слово було надано рецензентам дисертаційного дослідження.

Доктор юридичних наук, професор Савенко В.В. зазначив, що обрана тема дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук є надзвичайно актуальною. Вона зумовлена тим, що трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві зокрема та на рівні міжнародної спільноти загалом, актуалізують саме філософсько-правову константу дослідження інституціональності професійної адвокатської діяльності.

Тема рецензованої дисертації відповідає: Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою частиною наукової теми Хмельницького

університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 рр. (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Ольга Степанівна досягла задекларованої мети, провівши інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант. Для цього було поставлено чимало завдань, головні з них: – проаналізувати основні підходи до вивчення феномену професійної адвокатської діяльності, що сформувалися в рамках дослідження її філософсько-правового виміру; визначити зміст основних принципів професійної адвокатської діяльності для аналізу її інституційної природи; систематизувати основні підходи до визначення відправної позиції щодо осмислення елементів професійної адвокатської діяльності, що стосуються інтерперсональних її аспектів і впливають на рівень усвідомлення адвокатом своєї юридично-правової діяльності; обґрунтувати особливості парадигмальних основ сучасної науки загалом і філософії права зокрема, у контексті визначення їхнього впливу на осмислення основних засад правової практики, виявлення загальних принципів та умов функціонування правових інститутів, враховуючи й адвокатуру, та інші не менш важливі.

Об'єкт і предмет рецензованого дисертаційного дослідження є чітко визначеними.

Потужним є методологічний фундамент інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу.

Також вдалими є структура та обсяг рецензованої дисертації.

Оригінальними є положення дисертантки, що на формування правосвідомості адвоката впливають не лише ті групи чинників, які формують його як фахівця в галузі юриспруденції (соціально-політичні та соціально-правові), а й ті, що формують людину як особистість (соціально-психологічні та культурно-етичні). Лише таке поєднання факторів впливу допоможе людині сформувати себе як цілісну особистість, для якої суспільно відповідальна поведінка є зовнішнім вираженням її самоусвідомлених внутрішніх переконань. Суспільна відповідальність завжди є усвідомленою позицією людини. Найчастіше вона спрямована на процеси та явища, які потребують негайного вирішення, щоб у подальшому уникнути збільшення кількості суміжних проблем. Кожен розуміє суспільну відповідальність відповідно до власної «природи», характерних для нього цінностей та норм поведінки.

Новаторськими є авторські бачення моральних вимірів професійної адвокатської діяльності, які докторантка пропонує трактувати як індивідуально сформовану сукупність особистісних якостей, мотивів учинків та правил поведінки в певних ситуаціях (і типових, і незвичайних), з якими адвокат стикається у своїй професійній діяльності, неухильне дотримання яких уможливило вирішення ситуації виключно в межах закону. Сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури

населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства.

Цікавою є низка інших наукових положень першого рівня наукової новизни, винесені на захист, зокрема: щодо сприйняття адвокатом правосуддя як досягнення справедливої мети виключно завдяки законним та морально виправданим методам, що залежить насамперед від його особистих цінностей та моральних установок. Кожний сам встановлює собі межі дозволеного, переступити які він не зможе за жодних обставин. Лише та людина може сприяти утвердженню моральних та правових цінностей, яка особисто їх дотримується. Інакше це буде лише декларування, яке не принесе ні суспільству, ані державі жодної користі. У сучасному суспільстві справедливість розглядається поряд із відповідальністю. На нашу думку, відповідальність доцільно розглядати за суб'єктами: 1) відповідальність особи; 2) відповідальність адвоката; 3) відповідальність особи, уповноваженої на виконання функцій держави (у нашому випадку судді). Наявність гарантованого законом права на вчинення певних дій чи здійснення конкретної діяльності не завжди узгоджується з моральним правом на певні вчинки. Сприяти вчиненню іншими певних дій з дотриманням законних та моральних принципів може тільки той адвокат, який і сам у повсякденному житті та професійній діяльності досягає поставленої мети виключно законними та морально виправданими методами..

Імпонують наукові положення, що основна функція інституту адвокатури – це сприяти досягненню справедливості виключно законними та морально виправданими методами. Насамперед адвокатура є незалежним соціальним інститутом, що дозволяє їй діяти не під тиском, лобіюючи певні інтереси, а задля ефективної реалізації закону й досягнення мети правосуддя – утвердження справедливості. Еволюція людини, суспільства, держави загалом і окремих сфер життєдіяльності чи певних інститутів залежить від їх ціннісного наповнення, тобто передусім розвиватимуться ті сфери, які становлять певну цінність. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Рецензент також відзначив, що основні наукові результати рецензованої дисертації висвітлені в одноосібній монографії і 38 публікаціях, з них 26 наукових статей, 13 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки); 6 статей – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Web of science та Scopus, а також у 12 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять двадцять чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (705 найменувань) та 4

додатки. Повний обсяг дисертації становить 540 сторінок, з них 440 сторінок основного тексту.

Рецензент констатує, що матеріали дисертації Ольги Заяць на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук належно апробовані на 12 науково-практичних конференціях.

Підтримуючи всі наукові здобутки, викладені в дисертації, є кілька питань, що потребують додаткових відповідей її автора.

1. У рецензованому дослідженні є чимало цікавих авторських положень, які не досить широко розкриті в тексті роботи та не винесені на захист.

2. В останні роки помітно активізувались дискусії стосовно оптимізації функціонування вітчизняної адвокатури. Це, своєю чергою, актуалізувало потребу у розробці відповідних пропозицій. Проте у дисертаційній роботі Ольги Заяць відсутні такі пропозиції, що, безперечно, могло б підвищити практичну значимість її дослідження. На жаль, такого завдання здобувачка перед собою не ставила?

3. Сьогодні актуалізується проблема діяльності адвоката у справах неповнолітніх, це, також, як на мене, могло б значно посилити докторське дослідження професійної адвокатської діяльності.

Наведені зауваження мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Заяць Ольги. Рецензована дисертація є самостійною і завершеною працею. Її оформлення відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ольги Заяць на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, а також є завершеною самостійною кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову проблему, яка має істотне значення для філософсько-правової науки, а її авторка – Ольга Степанівна Заяць заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

Доктор юридичних наук, професор Налуцишин В.В. підтвердив, що тема рецензованої дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» видається фундаментальною, актуальною і складною.

Рецензент визнав актуальність проведеного авторкою дослідження, обґрунтованість і достовірність положень роботи, високий теоретичний рівень. Все це дало змогу авторці реалізувати поставлену мету дослідження.

Автор уперше в українській науковій літературі на рівні докторської дисертації здійснила комплексне дослідження концептуалізації сучасних теоретичних і практичних перспектив інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності.

Також здобувачка довела, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми.

Імпонують визначені в дисертації складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж таки в межах окремих галузей гуманітарного знання. У конкретному випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології.

Заслужують на увагу обґрунтування, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. У сучасних умовах розширення правового нігілізму і падіння рівня правової культури суспільства зростає значення адвокатури як інституту громадянського суспільства, що відповідає на пряму правової політики щодо вдосконалення правових основ державного й суспільного життя. Відтак стверджується, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апіорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння та відчуття справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний..

Новим є підхід, за яким авторка пропонує проблему довіри до адвокатської діяльності розглядати як моральну дихотомію «довіра – відповідальність», що має велике значення в діяльності адвоката, адже: а) довіра спонукає до відповідальності, а відповідальність породжує довіру; б) відносини між адвокатом та клієнтом, які ґрунтуються на довірі, дозволяють обом сторонам спільно діяти задля досягнення справедливості виключно з використанням законних та морально виправданих методів; в) довіра слугує спонукою до самовдосконалення адвоката і як фахівця своєї справи, і як особистості; г) довіра дає змогу клієнтові бути впевненим у тому, що наслідки дій адвоката щодо захисту його прав, свобод та законних інтересів будуть для нього сприятливими; д) довіра сприяє утвердженню позитивного іміджу адвокатури в суспільстві.

Новаторськи розкрито зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної

діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства. У цьому контексті з'ясовано сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного й національного права. За результатами проведеного дослідження судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості на основі лише законних та морально виправданих методів і на міжнародному, і на національному рівні.

Заслуговує на підтримку низка інших наукових результатів дисертації, винесених на захист.

Рецензент також відзначив, що основні наукові результати рецензованої дисертації висвітлені у тридцяти восьми наукових публікаціях. Ідеться про: одноосібну монографію; тринадцять статей у наукових періодичних виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України; сім статті у наукових періодичних виданнях інших держав (Словацька Республіка, Республіка Польща) з напрямку, з якого підготовлено дисертацію. За темою дисертації Заяць Ольги Степанівни на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук також наявні шість статей у наукових періодичних виданнях, проіндексованих у базах даних Scopus і Web of Science Core Collection. Всі наукові положення, що винесено на захист, отримані здобувачкою самостійно.

На думку рецензента, матеріали дисертації Заяць О. С. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук пройшли належну апробацію на 12 науково-практичних конференціях, проведених в Україні та поза її межами.

Рецензент відзначив, що попри всі позитивні характеристики дисертаційної роботи Ольги Заяць, деякі її наукові положення мають дискусійний або рекомендаційний характер.

1. Розглядаючи професійну адвокатську діяльність в межах філософсько-правового дискурсу, дисертантка оминула вивчення пріоритетних напрямів удосконалення чи перспектив розвитку правозахисної діяльності адвокатури та законодавства України що стосується адвокатури .

2. Доцільно все таки було детальніше дослідити стан судової влади та правові механізми функціонування судочинства як основного елемента, що визначає ключові характеристики ефективності правозахисної діяльності адвокатури щодо надання кваліфікованої правової допомоги населенню.

Висловлені зауваження істотно не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційного дослідження Ольги Заяць, вони є дискусійними. Робота є цікавою, самостійною, завершеною працею. Оформлення дисертації відповідає встановленим вимогам.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ольги Заяць на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає вимогам, встановленим Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, а також є завершеною самостійною

кваліфікаційною працею, в якій отримано нові науково обґрунтовані результати, що в сукупності вирішують наукову проблему, яка має істотне значення для науки філософії права, а її авторка – Ольга Степанівна Заяць заслуговує на присудження їй здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

Докторка юридичних наук, доцентка Циганюк Ю.В. наголосила, що характерною рисою актуальності досліджуваної наукової проблеми є й те, що професійна діяльність адвоката вимагає від нього визнання рівня власної участі й усвідомлення тих проблем, які потрібно розв'язати в контексті професії загалом, а не лише як адвокату.

Попри численні праці дослідників адвокатської діяльності, все ж таки що досі немає комплексного аналізу задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві зокрема та на рівні міжнародної спільноти загалом, актуалізують саме філософсько-правову константу дослідження інституціональності професійної адвокатської діяльності. Саме це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Структура роботи обумовлена її метою, завданнями, об'єктом та предметом. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, висновків та списку використаних джерел. Логічність та послідовність побудови структури роботи сприяли обґрунтованості та достовірності отриманих авторкою науково придатних результатів дослідження.

Рецензоване філософсько-правове дослідження ґрунтується на різних загальнонаукових та спеціально-юридичних методах наукового пізнання, зокрема: діалектичний, логіко-семантичний і дедуктивний, системно-структурний та системно-функціональний, компаративний, герменевтичний і феноменологічний, методи класифікації та групування, метод моделювання, абстрагування й узагальнення.

Достовірність результатів дослідження підтверджується використаною джерельною базою: і нормативно-правовими актами в сфері професійної адвокатської діяльності в Україні та поза її межами, і навчальною, і науковою літературою, і правозастосовною практикою тощо.

Авторка визначила складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж у межах окремих галузей гуманітарного знання. У нашому випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології.

Заяць О. С. пропонує ввести поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності та визначено їх теоретичне і практичне значення.

Чітким є обґрунтування домінантного місця у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом та 2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу.

За визначенням Заяць О. С., професійна діяльність людини є антропологічно постійною величиною життєвого світу. Вона розкриває смислову наповненість людської присутності в ньому. Професійну діяльність адвоката можна назвати суб'єкт-об'єктним відношенням, адже на людину як об'єкт скеровуються зусилля професіонала (фахівця), витрачається час, розробляються стратегії впливу, прогнозується результат, який аналізується в ціннісній системі координат (як матеріальній, так і духовній). З іншого боку, «об'єктом» впливу людину можна назвати дуже умовно, оскільки професійна діяльність адвоката потребує Іншого, який в процесі взаємодії стає для нього «суб'єктом». Під час таких відносин для адвоката вибудовується своєрідний життєвий світ Іншого, доступний лише у форматі суб'єкт-суб'єктних відносин. У такому контексті бачимо, що «антропологічна константа» є відображенням інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності.

Вперше в науці проаналізовано основні підходи до феномену професійної адвокатської діяльності з позиції його філософсько-правового осмислення і доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми.

Імпонує науковий підхід до розкриття інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу.

Схвальної оцінки заслуговує розуміння того, що індивідуальне сприйняття життя адвокатом якраз і змушує його співвідносити свої морально-етичні уявлення (про добро, справедливість, сенс життя) з особливостями політичної сфери, формувати уявлення про роль політики в досягненні ним своїх головних життєвих цілей; розуміння того, що саме розвиток таких несудових правозахисних інститутів як адвокатура, з її апріорі особливим розумінням значення та втілення в суспільному розвитку принципів справедливості і відповідальності, значно підвищує гарантії ефективності захисту прав людини, причому у правовій системі і Європейського Союзу, і України.

Дістали подальшого розвитку наукові положення про те, що дефініція поняття комунікативності у професійній адвокатській діяльності, яка виявляється передусім у сфері формування принципів внутрішнього розуміння правозахисником суті процесуальної практики, а передача інформативного ресурсу назовні від нього є різновидом його духовного впливу на інших учасників правового процесу; розуміння правозахисної функції адвокатури та показано її

відмінність від адвокації недержавних громадських правозахисних організацій; характеристика ролі адвокатури як суб'єкта правозахисної діяльності й поширення практики адвокації (advocacy), як одного з видів правового захисту.

Удосконалено дослідження про суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослужняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Сміливо авторка окреслила методологію як вчення про загальні принципи та структуру теоретичної і практичної діяльності людини й суспільства є важливою складовою пізнання суб'єктами правових процесів правової реальності, зокрема й професійної адвокатської діяльності. Однією з провідних категорій сучасної феноменологічної філософсько-правової парадигми є інтенціональність, яка розуміється як здатність людської свідомості встановлювати зв'язок з реальними речами, властивостями, ситуаціями, репрезентувати чи виражати їх. Інтенціональність фіксує особливості свідомості, її суть полягає у спрямованості на певний предмет, а відтак встановлюється особливий взаємозв'язок між свідомістю, мовою і світом. Принцип інтенціональності надає методологічній спрямованості розвитку інтегративного праворозуміння, адже відповідно до цього принципу правова реальність набуває предметно-сміслового змісту. Це зумовлено тим, що правова реальність активно формується та спрямовується свідомістю правового суб'єкта, що своєю чергою вимагає осмислення специфіки її дослідження та розробки відповідної методологічної програми. З погляду юридично-правової практики принцип інтенціональності як важлива категорія феноменологічної філософсько-правової парадигми дає можливість суб'єктові правових процесів, до яких належить і особа адвоката, краще зосередити свої розумові здібності, спрямувавши свою свідомість на предмет своєї професійної адвокатської діяльності, що полягає в наданні послуг клієнтові з його правозахисту..

Виправдано констатувати, що важливим принципом феноменологічної філософії, що широко використовується в процесі філософського осмислення правових феноменів, слід вважати принцип інтерсуб'єктивності. Розуміння цього дає можливість осягнути специфічну природу права через аналіз правової реальності, а у випадку здійснення правової практики виступає дієвим засобом її реалізації на шляху до досягнення істини. Інтерсуб'єктивність виявляє свою загальнозначущість, що особливо актуально не тільки в рамках пізнавальної діяльності суб'єкта права, а й у контексті існування правових феноменів, які сприяють появі дискурсу як способу осягнення істини в пізнанні. Основана на принципі інтерсуб'єктивності філософсько-правова парадигма дає змогу осягнути суть правової реальності «зсередини» як способу буття людини з іншими людьми.

Принцип інтерсуб'єктивності виводить на інші характерні для феноменологічної філософії права висновки і, по суті, підготовлює обґрунтування появи комунікативної теорії права як породженого феноменологічними аспектами правового розумування. Значення комунікативних аспектів права, що реалізуються у філософсько-правовому його вимірі та стосуються проблеми формування ціннісних орієнтацій суб'єктів права, може бути зрозумілим у контексті того, що сама правова комунікація здатна впливати на становлення світоглядних основ діяльності людини і за посередництвом свого впливу на її свідомість, особливо правову, формує підстави для обґрунтування змін правових механізмів, зокрема тих, які стосуються захисту прав людини, що набуває особливого значення для здійснення професійної адвокатської діяльності, яка характеризується передусім правозахисним змістом.

Переконливо визначено, що нова філософія захисту прав людини не може бути створена директивно. Вона твориться поступово, на основі визначення розумного балансу інтересів людини, держави і суспільства, а тому обов'язково охоплює постановку питання не лише про індивідуальну свободу, але й відповідальність за вміння (або невміння) користуватися нею. Така філософія повинна враховувати накопичений досвід (і позитивний, і негативний (його варто уникати)) в аспекті гарантування і захисту прав людини. Вона має звільнитися від огульного таврування минулого та ідеалізації майбутнього і спільними зусиллями збирати змістовні риси нового, сучасного погляду на права людини. Завдання юридичної та філософсько-правової науки щодо пріоритетної орієнтації на людину може бути вирішене послідовно, але з обов'язковим урахуванням динаміки сучасної ситуації, змін, що відбуваються з нею самою, державою і суспільством (стосовно людини може йтися про права четвертого покоління). Власне для того щоб уникнути державо- і людиноцентричних конфронтацій, нову філософію захисту прав людини бачимо такою, що вибудовується на концептуальному плюралізмі, зокрема щодо питання присутності людини у праві.

Заяць О. С. також обґрунтувала, що суть адвокатської діяльності полягає в наданні професійної правової допомоги клієнтам для досягнення справедливості виключно законними та морально виправданими способами. Професійну адвокатську діяльність як професію формують, окрім права, мораль і психологія. Саме з такої тріади можна виділити всі основні ознаки професійної адвокатської діяльності, які ми умовно зарахували до трьох груп: 1) організаційні; 2) професійні; 3) етичні. Ознаки професійної адвокатської діяльності – це сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Заслуговують на підтримку також інші висновки та пропозиції сформульовані в дисертаційній роботі.

Наукові здобутки дисертантки підтверджуються та відображаються в в одноосібній монографії і 38 публікаціях, з них 26 наукових статей, 13 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки); 6 статей – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Web of science та Scopus, а також у

12 тезах виступів на науково-практичних заходах. Всі наукові положення, що винесено на захист, отримані здобувачем самостійно.

Схвально оцінюючи дисертацію, резонно звернути увагу на те, що у дисертаційному дослідженні є наукові положення, які потребують додаткової аргументації.

1. Виправданим було б дослідження специфіки правового статусу адвокатури, її ролі та місця у загальній системі процесуального права.

2. У дисертаційній роботі не вдається прямо зрозуміти, чи з'ясовувалися цілі, завдання та організаційно-правові механізми організації правозахисної діяльності адвокатури як провідного інституту надання кваліфікованої правової допомоги населенню.

Висловлені зауваження не є істотними і не знижують позитивну оцінку дисертаційного дослідження. Загалом дисертація написана на належному науковому рівні, є самостійною завершеною науковою працею, в якій отримані нові науково обґрунтовані результати, що у сукупності комплексно вирішують наукову проблему.

Загальний висновок. Дисертаційне дослідження Ольги Степанівни Заяць на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» корелюється з Порядком присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, є завершеною самостійною кваліфікаційною науковою працею, в якій отримано низку науково обґрунтованих результатів, що в сукупності вирішують наукову проблему, що має істотне значення для науки філософія права, а його авторка – Ольга Степанівна Заяць заслуговує на присудження їй наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

В обговоренні дисертаційного дослідження взяли участь:

Доктор філософських наук, професор Бліхар В.С., який зауважив, що дисертація Заяць О. С. присвячена актуальній темі – інтенціональному аналізу професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс.

Актуальні проблеми дисертаційного дослідження визначили характер та перелік поставлених дисертанткою мети та задач. Авторці вдалося досягти поставленої мети та вирішити завдання. Ознайомлення зі змістом дисертації дає підстави для таких висновків.

Здобувачка проявила належний рівень знань фахової літератури, нормативно-правового матеріалу, правозастосовної практики, порушила низку дискусійних проблем, що підлягають осмисленню і відповідному їх рішення.

Дисертантка застосувала різноманітні методи наукового аналізу досліджуваних проблем, проаналізувала наукову та навчальну літературу, енциклопедичні видання, зробила критичну оцінку положень чинного законодавства тощо.

Професор констатував, що загалом кількість реальних здобутків Ольги Заяць перевищує кількість наукових положень, винесених автором дисертації на захист. Заслужують на увагу усі авторські висновки, основні з них:

1) проаналізовано основні підходи до феномену професійної адвокатської діяльності з позиції його філософсько-правового осмислення;

2) доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми;

3) обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом та 2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу;

4) розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу;

5) визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності і розкрито її зміст із позицій філософсько-правової науки;

6) концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основи одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації;

7) введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності та визначено їх теоретичне і практичне значення та ін.

Відтак дисертаційна робота завершується самостійними і аргументованими висновками, які логічно пов'язані із викладеним основним матеріалом. Тому, зважаючи на викладене, констатуємо що представлене дисертаційне дослідження Ольги Заяць на здобуття на наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Докторка юридичних наук, професорка Вовк В.М. зазначила, що обрана проблематика дослідження не викликає жодних сумнівів.

Абсолютна більшість наукових положень, винесених на захист, є виваженими та такими, що вимагають підтримки з боку фахівців у галузі філософії та теорії права. Придатними є підходи авторки щодо домінантного місця у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: (1) психологічний контакт із клієнтом та (2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу.

Прийнятним є науковий підхід, за яким авторка розкриває інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу

та визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності, розкрито її зміст з позицій філософсько-правової науки.

Отже, дисертація Ольги Заяць на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Доктор юридичних наук, професор Гарасимів Т.З. зазначив, що науковий інтерес до професійної адвокатської діяльності значно активізувався. На жаль, досі немає комплексного аналізу задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми.

На думку Гарасиміва Т.З., позитивним є те, що в роботі стверджується про те, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний.

Незважаючи на всі необхідні позитивні характеристики дисертаційної роботи, Гарасимів Т.З. зазначив, що дисертація має деякі вразливі місця.

1. Можливо, смисловий горизонт пізнання проблем ціннісного виміру адвокатської етики міг би стати навіть ширшим, якщо до цієї ґрунтовної аналітики долучити ще й історіографію вітчизняної традиції досліджень адвокатської етики, наприклад, у порівнянні з іншими традиціями (як західними, так і східними).

2. У роботі доцільно було б навести авторське розуміння кореляції між моральною відповідальністю та юридичною відповідальністю.

Тим не менше, дисертація Ольги Степанівни Заяць на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Докторка юридичних наук, професорка Вовк В.М. відзначила актуальність теми дисертаційного дослідження, вдалу структуру дисертації, що дало змогу дисертантці повною мірою виконати поставлені завдання. На її думку, на увагу заслуговують два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний. Аксіологічний підхід передбачає створення (прагнення) певного поведінкового ідеалу адвоката. За такого підходу законодавець дає певні рекомендації щодо ідеальної поведінки адвоката. Деонтологічний підхід передбачає, що законодавець встановлює мінімальний перелік обов'язків та заборон, яких зобов'язаний дотримуватися адвокат у публічній сфері. Відтак дано визначення

поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини.

Здобувачка вдало розкрила зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства.

Далі професорка Вовк В.М. підтримала виступаючих у тому, що дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук на тему «Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» є самостійним, завершеним дослідженням, що повністю відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та може бути рекомендовано до захисту в спеціалізованій вченій раді.

Головуючий на засіданні – завідувач кафедри теорії та історії держави і права, доктор історичних наук, професор Місінкевич Л. Л. зазначив у підсумку, що дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук Заяць Ольги Степанівни на тему: «Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, та може бути рекомендована до захисту на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук у спеціалізованій вченій раді.

За результатами обговорення дисертаційної роботи Заяць Ольги Степанівни на тему «Іntenціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» присутні вирішили запропонувати

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів
дисертаційного дослідження **ЗАЯЦЬ Ольги Степанівни**
на тему: **«Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності:
філософсько-правовий дискурс»**,
поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права»

Обґрунтування вибору теми дослідження. У своїй професійній діяльності адвокати зазвичай ухвалюють чимало рішень, безпосередньо пов'язаних з юридичною практикою. Найважчі з них вимагають розсудливості й умінь професійного судження. Тому для професійної адвокатської діяльності важливою є саме філософія права, що за своєю онтологічною суттю спроможна імплементувати теорію застосування принципів прийняття складних рішень у практичну професійну діяльність. Водночас для адвоката важливо унормувати особисте приватне життя зі своїми професійними обов'язками, оскільки чимало проблем виникає саме через неспроможність вирішити дилему балансу між професійною діяльністю і власними потребами. Тож вагоме значення має вибір і юридичної фірми, в якій адвокат підвищуватиме свою професійну діяльність, і загалом сфери юридичної практики.

Характерною рисою актуальності досліджуваної наукової проблеми є й те, що професійна діяльність адвоката вимагає від нього визнання рівня власної участі й усвідомлення тих проблем, які потрібно розв'язати в контексті професії загалом, а не лише як адвокату. Тож у межах адвокатського фаху його представники вирішують дві проблеми: перша полягає у професійній участі (час, присвячений адвокатом діяльності *pro bono*, та зміст цього зобов'язання), друга – у самій професійній структурі (ставлення адвоката до своєї професії, до того, як найфаховіше надати юридичні послуги). Врешті, такі виміри професійної адвокатської діяльності сукупно впливають на співвідношення адвокатом у своєму кар'єрному рості структурних компонентів: вибір тієї чи іншої сфери практики впливає на морально-етичний контент питань, які доведеться вирішувати; особисті цінності, зокрема сімейні, безпосередньо впливатимуть на спосіб розв'язання проблем, пов'язаних, скажімо, з негативним ставленням до сім'ї чи інших традиційних цінностей, які сформовані як основоположні критерії поведінки адвоката.

Чимало проблемних питань можна вирішити в межах Правил адвокатської етики, та все-таки більшість із цих питань не регулюється Правилами взагалі. І тут варто вказати на наявність в адвоката схильності до структурного мислення щодо усвідомлення суті проблеми, щоб найоптимальніше її розв'язати. Водночас під поняттям структурного мислення щодо суті проблеми розуміємо в принципі відносну свободу ухвалення рішення, вибору моделі поведінки (правової) тощо. Навіть більше, поняття структурного мислення щодо суті проблеми за своєю природою є двоскладовим: перше – широке його розуміння, що полягає в необмеженні жодними чинними стандартами (наприклад, вибір адвокатом юридичної практики й обсягу її здійснення на безоплатній основі); друге – у

вужькому значенні обмежується конкретними стандартами чи стандартом (скажімо, конфлікт інтересів).

Сьогодні для характеристики професійної адвокатської діяльності вживають здебільшого такі категорії, як конфіденційність, конфлікт інтересів, врешті – відносини «адвокат – клієнт». Ми ж трактуємо професійну адвокатську діяльність якраз у межах філософсько-правового дискурсу, що зосереджений на здатності адвоката до прийняття саме дискреційних рішень у своїй адвокатській практиці. І тут є низка варіантів: філософський, що традиційно обумовлений детермінантами професіоналізму – зорієнтований на клієнта (адвокат зобов'язаний сприяти клієнтові, але за умови, що це не порушує жодних морально-етичних принципів, верховенства права тощо); практичний, що обумовлений детермінантами невідомої діяльності – зорієнтований на адвоката, адже він не несе жодної моральної відповідальності за дії, які здійснює від імені свого клієнта, але суто в межах своєї професійної діяльності. А втім, позиція адвоката за будь-яких обставин має ґрунтуватися на двох засадах (на нейтралітеті та відданості своїй професії).

Обґрунтовуючи актуальність обраної тематики в дисертаційній роботі, зауважимо, що схиляємося до акцентування на важливості імплементації власне детермінант інституційної філософії у норми професійної адвокатської діяльності. На нашу думку, філософсько-правовий контент професійної адвокатської діяльності ґрунтується виключно на відданості верховенству права, з огляду на це схиляємося до виокремлення стрижневих аксіологічних констант, що формують основу інтенціональної характеристики професійної адвокатської діяльності. Це, зокрема: аксіологія професійної досконалості; аксіологія професійної чесності; аксіологія сміливості відмови, якщо дії суперечать верховенству права; аксіологія професійної відповідальності в корпоративних відносинах, що стосуються надання юридичних послуг. Отже, філософсько-правовий дискурс професійної адвокатської діяльності виражає беззаперечний вплив особистих цінностей та інтересів адвоката на його юридичну практику.

Дисертаційне дослідження ґрунтується на працях відомих фахівців з філософії і філософії права, серед яких: М. Альчук, О. Балинська, О. Бандура, В. Бігун, В. Бліхар, М. Братасюк, В. Вовк, Т. Гарасимів, І. Гоян, О. Грищук, В. Грищук, Н. Гураленко, О. Данильян, В. Дудченко, А. Карась, М. Костицький, С. Максимов, В. Налуцишин, О. Омельчук, В. Палагута, С. Рабінович, О. Рувін, В. Савенко, Ю. Цуркан-Сайфуліна, С. Сливка, А. Токарська, М. Требін, М. Цимбалюк, І. Шутак, Н. Хамітов та ін. Їхній науковий доробок становить теоретичний скелет вивчення наукової проблеми в дисертаційній роботі та розробки авторського підходу до її розв'язання. Окремі положення дисертаційної роботи сформульовано під впливом наукових праць філософів: Аристотеля, Т. Аквінського, М. Бубера, Ю. Габермаса, М. Гартмана, І. Канта, Дж. Локка, Дж. Ролза, М. Мамардашвілі, Платона, П. Рікера, Г. Ріккєрта, М. Фуко, Х. Харта та інших, що мали важливе значення для формулювання авторських висновків.

Окрім того, на результати дослідження значний вплив мали й ідеї фахівців із загальної держави і права: С. Гусарєва, К. Жебровської, Р. Калюжного, М. Кельмана, М. Козюбри, І. Онищука, П. Рабіновича, В. Святоцької, А. Стародубцева, А. Стебелева, О. Тихомирова, Ю. Шемшученка та ін. Також

проаналізовано й наукові доробки українських та зарубіжних учених, які розкривали різні онтологічні, гносеологічні, антропологічні, аксіологічні, антропологічні й праксеологічні континууми професійної адвокатської діяльності. Зокрема, це роботи Ж. Алексєєвої, М. Бейкса, Т. Варфоломєєвої, Р. Демчишака, Д. Германа, Г. Рибалко, Дж. Стемпела, Б. Фланагана, І. Р. Ханікайнен, В. Хесуса, Ф. Хорака та ін.

Зважаючи і на полівимірність професійної адвокатської діяльності загалом, і на її філософсько-правовий вимір зокрема, формуванню авторської позиції і вирішенню поставлених завдань сприяли також праці фахівців з інших галузей права та гуманітарних наук: М. Аракеляна, Т. Бабчинської, Н. Бакаянної, М. Баліцької, А. Бірюкової, Т. Вільчика, Т. Демчини, Б. Гамалюка, В. Заборовського, Ю. Загуменної, К. Клименка, О. Костенка, Б. Кофмана, О. Лемака, Ю. Лісової, А. Монаєнка, І. Озерського, І. Семенюка, А. Стародубцева, Є. Харитонова, Є. Хижняка та ін.

Спираючись на важливість результатів попередніх наукових розробок, віддаємо належне всім ученим, хто досліджував адвокатську діяльність, однак варто зауважити, що досі немає комплексного аналізу задекларованої в темі дисертаційної роботи наукової проблеми. Трансформаційні процеси, що відбуваються в українському суспільстві зокрема та на рівні міжнародної спільноти загалом, актуалізують саме філософсько-правову константу дослідження інституціональності професійної адвокатської діяльності. Саме це й обумовило вибір теми дисертаційного дослідження.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тему дисертаційного дослідження затверджено у вченій раді Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова (протокол № 5 від 26 вересня 2022 р.). Дисертацію виконано відповідно до Пріоритетних напрямів розвитку правової науки на 2016–2020 рр., затверджених Постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 р., у межах науково-дослідної роботи кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права «Теоретико-історичні проблеми розвитку держави і права» на 2017–2023 рр. (номер державної реєстрації 0117U000103), що є складовою частиною наукової теми Хмельницького університету управління та права «Управлінські та правові засади забезпечення сталого розвитку України як європейської держави» на 2013–2016 рр. (державний реєстраційний номер 0108U008927) та на 2017–2026 рр. (державний реєстраційний номер 0117U000103).

Мета і завдання дослідження. *Мета* дисертаційної роботи полягає в інтенціональному аналізі професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу на основі онтологічних, гносеологічних, аксіологічних, антропологічних і праксеологічних детермінант.

Реалізація окресленої мети зумовила необхідність вирішення таких *завдань*:

- проаналізувати основні підходи до вивчення феномену професійної адвокатської діяльності, що сформувалися в рамках дослідження її філософсько-правового виміру;

- визначити зміст основних принципів професійної адвокатської діяльності для аналізу її інституційної природи;

- систематизувати основні підходи до визначення відправної позиції щодо осмислення елементів професійної адвокатської діяльності, що стосуються інтерперсональних її аспектів і впливають на рівень усвідомлення адвокатом своєї юридично-правової діяльності;
- обґрунтувати особливості парадигмальних основ сучасної науки загалом і філософії права зокрема, у контексті визначення їхнього впливу на осмислення основних засад правової практики, виявлення загальних принципів та умов функціонування правових інститутів, враховуючи й адвокатуру;
- проаналізувати сутнісні характеристики феноменологічного філософського вчення як теорії та методології пізнання права, зважаючи на те, що феноменологія права – це альтернатива соціологічному і природно-правовому підходам у розумінні права, водночас у її межах здійснюється в певному сенсі синтез цих двох способів дослідження права;
- дослідити особливості застосування герменевтичного методу у праві щодо реалізації професійної адвокатської діяльності, розглянувши прояви герменевтичного філософсько-правового підходу в межах активного використання правового дискурсу та інтерпретації правових текстів;
- з’ясувати можливості філософсько-правового дискурсу в дослідженні інтенціональної природи професійної адвокатської діяльності задля розширення знання про досліджуваний феномен з позицій міждисциплінарності;
- довести доцільність залучення у філософсько-правовий дискурс поняття міждисциплінарності, спрогнозувати наслідки його використання для отримання інтегративного, більш якісного і глибокого знання про професійну адвокатську діяльність з огляду на мету дисертаційного дослідження;
- репрезентувати зв’язок професійної адвокатської діяльності зі становленням основ громадянської свідомості в межах застосування для цього поняття «антропологічна константа» у смисловому та історичному вимірах, запропонувавши авторське визначення антропологічної константи професійної адвокатської діяльності;
- висвітлити роль та суспільне значення антропологічних концептів захисту прав людини у творенні нових підходів до реалізації та захисту прав людини під кутом зору еволюції суспільно-правових відносин і людини зокрема;
- на основі інтенціональних актів свідомості дослідити та імплементувати феномен професійної адвокатської діяльності в конституювання правової реальності як життєвого світу людини;
- виокремити антропологічні чинники професійної моралі та професійної етики в інтенціональному вимірі професійної адвокатської діяльності;
- визначити особливості процесу захисту прав і свобод людини як онтологічної суті правозахисної діяльності професійного адвоката, його спроможності до утвердження ідей рівності та соціальної справедливості;
- обґрунтувати доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню;
- встановити чинники, у межах яких адвокат через свою професійну діяльність може впливати на правослухняну поведінку в суспільстві;

– довести необхідність використання аксіологічного підходу для розкриття значення принципу верховенства права як аксіологічно-правового атрибуту професійної адвокатської діяльності;

– визначити особливості застосування гуманістичного підходу для аксіологічної оцінки професійної діяльності адвоката, його спроможності до розкриття і загальнолюдських, і особистісних цінностей у процесі реалізації власної професійної діяльності;

– з'ясувати сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права;

– розкрити основні ціннісно-світоглядні пріоритети та орієнтири, які домінують у професійній діяльності адвоката;

– вказати на значення та вплив таких аксіологічних принципів як справедливість та відповідальність на професійну адвокатську діяльність;

– проаналізувати суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства.

Об'єкт дослідження – суспільні відносини у сфері реалізації професійної адвокатської діяльності.

Предмет дослідження – інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності в межах філософсько-правового дискурсу.

Методи дослідження. Для досягнення поставленої мети і завдань, наукового результату та формулювання висновків і рекомендацій, проведення комплексного дослідження використано низку загальнонаукових і спеціальних методів. Діалектичний метод був використаний для вивчення філософсько-правового континууму професійної адвокатської діяльності у взаємозв'язку зі сучасними державо- та правотворчими процесами, що уможливило висвітлення сучасного стану задекларованого предмета дослідження в його інтенціональному вимірі. Використовуючи методи абстрагування й узагальнення, логіко-семантичний і дедуктивний методи, охарактеризовано онтологічну структуру понятійного апарату таких конструкцій: «фахівець», «юридичний консультант», «адвокат», «професійна діяльність», «інституалізація адвокатської діяльності», «антропологічна константа професійної адвокатської діяльності», «феноменологія професійної адвокатської діяльності», «професійна адвокатська діяльність», «суспільна відповідальність адвоката» та ін. (*підрозділи 1.1, 2.2, 3.1, 5.5*). Використання і системно-структурного та системно-функціонального методів, і методів класифікації та групування дало змогу: структурувати професійну адвокатську діяльність у межах феноменологічної філософсько-правової парадигми (*пункт 1.2.1*); з'ясувати світоглядні концепти правової допомоги як соціального феномену (*підрозділ 3.4*); систематизувати сьогоденні проблемні питання реалізації професійної адвокатської діяльності в Україні в її інтенціональному дискурсі (*підрозділи 3.3, 5.1, 5.5*); проаналізувати аксіологічні константи професійної адвокатської діяльності, зокрема і в межах міжнародного досвіду (*підрозділи 2.4, 4.1, 5.2, 5.4*). Використовуючи метод моделювання, методологічно обґрунтовано філософсько-правову парадигму як методологію професійної адвокатської діяльності та здійснено міждисциплінарний аналіз філософсько-правового дискурсу в дослідженні інтенціональної природи

професійної адвокатської діяльності (*підрозділи 1.2, 2.1*). Компаративний метод дозволив порівнювати чинні нормативні документи, що регламентують реалізацію професійної адвокатської діяльності в межах вивчення і національного, і міжнародного досвіду з тематики дисертаційної роботи (*підрозділи 3.5, 5.3*). Використання герменевтичного та феноменологічного методів дало змогу з'ясувати і онтологічні засади інтенціонального виміру професійної адвокатської діяльності, і пріоритетні гносеологічні константи професійної адвокатської діяльності, і аксіологічні складові аргументації інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності, і, врешті-решт, засади реалізації професійної адвокатської діяльності в межах правовідносин (*пункт 1.2.3, підрозділи 2.3, 3.2, 4.2–4.4*).

Нормативно-правовою основою дисертаційної роботи послужили: Конституція і законодавчі акти України, чинне законодавство, конвенції і рекомендації Європейського Союзу, укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, нормативно-правові акти міністерств та відомств щодо регулювання професійної адвокатської діяльності, реалізації правовідносин тощо. Вищезазначені методи, у їх зв'язку із загальними логічними методами та прийомами (аналіз, синтез, індукція, дедукція, аналогія), уможливили всебічне ефективне дослідження виявленої філософсько-правової проблеми.

Наукова новизна одержаних результатів. Дисертація є першим в українській науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на докторському рівні концептуалізуються сучасні теоретичні та практичні перспективи інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності.

Основні результати роботи, що становлять наукову новизну і практичну значущість, полягають у такому:

вперше:

1) проаналізовано основні підходи до феномену професійної адвокатської діяльності з позиції його філософсько-правового осмислення;

2) доведено, що герменевтика права реалізується у професійній адвокатській діяльності крізь призму визначення тлумачення правових норм у їх текстуальному вимірі і, отже, виходить на проблеми символу, що актуалізує значення мови як специфічного виразу текстуальності правової норми;

3) обґрунтовано домінантне місце у професійній адвокатській діяльності реконструктивної діяльності, коли реалізуються такі якості правозахисника, як пам'ять, аналітичне та синтетичне мислення, уявлення, з огляду на що в комунікативній діяльності адвоката виділяються два аспекти: 1) психологічний контакт із клієнтом та 2) психологічний контакт зі складом суду й іншими учасниками правового процесу;

4) розкрито інтенціональну природу професійної адвокатської діяльності в контексті постнекласичної філософії права на основі міждисциплінарного філософсько-правового дискурсу;

5) визначено поняття антропологічної складової професійної адвокатської діяльності і розкрито її зміст із позицій філософсько-правової науки;

6) концептуалізовано поняття *homo diversum* (людина багатоманітна) як основи одного з нових підходів до філософії захисту прав людини в перехідних умовах соціальної трансформації;

7) введено поняття антропологічних чинників професійної моралі та професійної етики як складових інтенціонального виміру адвокатської діяльності та визначено їх теоретичне і практичне значення;

8) визначено складові елементи міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката. Розробка онтологічного підходу щодо пізнання правотворення, яке здійснює адвокат у своїй професійній діяльності, вимагає використання знань різних наукових дисциплін, інтеграції наукової проблематики, різних наукових підходів, які обґрунтовуються знову ж у межах окремих галузей гуманітарного знання. У нашому випадку міждисциплінарну компоненту складають філософія права, юридична психологія, політологія; аксіологія; соціологія. Суть саме такої міждисциплінарної компоненти філософського підходу до феноменологічного виміру професійної діяльності адвоката зводиться до можливості отримання якісно нових знань на основі використання не тільки предметності (власне контент) цих наук, а й їх методології;

9) встановлено, що серед основних суспільно-політичних та правових явищ, які вплинули на формування адвокатури в сучасному її вигляді, є лібералізм, як запорука особистісної та професійної реалізації адвоката. Онтологічна сутність адвоката як феномену у XX–XXI ст., де панує ідеологія лібералізму, розкривається через утвердження принципів свободи особистості з властивими їй цивільними правами, юридичної рівності, поваги приватної власності (лібералізм заклав в основу своєї концепції ідеали вільного ринку і підприємництва), договірної природи держави і переконання в рівноправності політичного суперництва різних (професіональних, економічних, релігійних, політичних) асоціацій;

10) обґрунтовано, що рівень розвитку громадянського суспільства залежить від рівня правової захищеності особистості, а стан законності є тим чинником, що визначає стабільність правових відносин. У сучасних умовах розширення правового нігілізму і падіння рівня правової культури суспільства зростає значення адвокатури як інституту громадянського суспільства, що відповідає напряму правової політики щодо вдосконалення правових основ державного і суспільного життя;

11) стверджується про те, що своєрідність соціального статусу, правової свідомості та специфіка виконуваної діяльності впливають на формування в адвоката специфічного відчуття справедливості та відповідальності, яке апріорі еквівалентно впливає на його професійні особливості. Серед основних детермінант професійної діяльності адвоката, які впливають на його розуміння справедливості й відповідальності у власній діяльності, можна виділити такі компоненти: соціальний, пошуковий, реконструктивний (конструкційний), засвідчувальний, організаційний, конструктивний, пізнавальний, комунікативний;

12) із філософсько-правової позиції визначено два підходи до правового закріплення професійної етики поведінки адвоката в публічному просторі: аксіологічний і деонтологічний. Аксіологічний підхід передбачає створення (прагнення) певного поведінкового ідеалу адвоката. За такого підходу законодавець висловлює певні рекомендації щодо ідеальної поведінки адвоката. Деонтологічний підхід передбачає, що законодавець встановлює мінімальний

перелік тих обов'язків та заборон, яких зобов'язаний дотримуватися адвокат у публічній сфері;

13) дано визначення поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» як сукупності властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

14) проблему довіри до адвокатської діяльності запропоновано розглядати як моральну дихотомію «довіра – відповідальність», що має велике значення в діяльності адвоката, адже: а) довіра спонукає до відповідальності, а відповідальність породжує довіру; б) відносини між адвокатом та клієнтом, які ґрунтуються на довірі, дозволяють обом сторонам спільно діяти задля досягнення справедливості виключно з використанням законних та морально виправданих методів; в) довіра слугує спонукою до самовдосконалення адвоката і як фахівця своєї справи, і як особистості; г) довіра дає змогу клієнтові бути впевненим у тому, що наслідки дій адвоката щодо захисту його прав, свобод та законних інтересів будуть для нього сприятливими; д) довіра сприяє утвердженню позитивного іміджу адвокатури в суспільстві;

15) розкрито зміст поняття «сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності» та запропоновано таке визначення: сучасні правові та морально виправдані вимоги до професійної адвокатської діяльності як до суспільної діяльності – це сукупність правил, норм та вимог до особистості адвоката, дотримання яких впливає на підвищення рівня правової культури населення, формує позитивний імідж правосуддя та сприяє формуванню в Україні громадянського суспільства;

16) з'ясовано сучасне розуміння судового захисту як природного права людини в межах компаративного аналізу міжнародного та національного права. За результатами проведеного дослідження судовий захист сприймається як природне право людини, що гарантується державою і покликане сприяти утвердженню основних прав і свобод людини, досягненню справедливості лише на основі законних та морально виправданих методів і на міжнародному, і на національному рівні;

17) обґрунтовано доцільність підвищення рівня правової освіти населення задля побудови в Україні громадянського суспільства та правової держави через надання правової допомоги населенню, адже професійна правова допомога не тільки допомагає вирішити питання, з яким клієнт звернувся до адвоката, а й ознайомити з його правами й обов'язками в тих чи тих ситуаціях, з можливими правовими наслідками. Саме в державах з високим рівнем правової освіти населення фіксують значно менше правопорушень, ніж у тих, де більшість людей не знає про свої права і свободи, можливі способи їх захисту й відновлення;

18) проаналізовано доцільність розгляду лібералізму як основи для формування в Україні демократичного правосуддя. Це дало змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослужняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави;

удосконалено:

- 19) концепцію системного підходу до професійної адвокатської діяльності;
- 20) визначення онтологічного та гносеологічного підходів до системоутворювального начала правових явищ у контексті філософсько-правової характеристики феномену професійної адвокатської діяльності;
- 21) визначення основних вимірів онтологічного підходу – розуміння системи як сукупності об'єктів та потрактування системи як сукупності властивостей феномену професійної адвокатської діяльності;
- 22) твердження, що завдяки гносеологічному підходу формуються основні вимоги до питань системності знання (ознаки системи), а саме цілісність сформованого знання, повнота вихідних засад та виведення знань про елементи правової реальності;
- 23) розуміння змісту професійної адвокатської діяльності як специфічного типу відносин у межах буття права, що охоплює значну сферу соціального, опосередковану правом;
- 24) уявлення про співвідношення адвокатури та громадянського суспільства на основі зіставлення різних точок зору на адвокатуру та її соціальний статус;
- 25) поняття антропоцентризму завдяки з'ясуванню його суперечливого характеру і введенню на цій основі в контекст сучасних правових досліджень;
- 26) поняття добропорядної репутації адвоката, його морального обов'язку та відповідальності;
- 27) імплементацію філософсько-правового підходу до розуміння інституту адвокатури як феномену соціально-правової реальності в межах основних онтологічних парадигм та інших наукових концептів;
- 28) онтологічний підхід щодо ліберальних підстав феномену професійної адвокатської діяльності, адже незаперечною умовою співіснування людей є визнання гідності кожної окремої людини;
- 29) розуміння того, що адвокатура як інститут громадянського суспільства, з одного боку, забезпечує захист прав, свобод і законних інтересів особистості, використовуючи судову форму і представництво, а з іншого – має можливість істотно впливати на державну владу в публічно значущих питаннях, спираючись на професійні знання, вміння і досвід;
- 30) розкриття проблематики аксіологічних орієнтацій-установок і правових цінностей у діяльності адвокатів. Відтак до цінностей, які визначають сутність і зміст діяльності адвокатів, зараховано свободу, справедливість, рівність, гуманізм;
- 31) розуміння того, що індивідуальне сприйняття життя адвокатом якраз і змушує його співвідносити свої морально-етичні уявлення (про добро, справедливість, сенс життя) з особливостями політичної сфери, формувати уявлення про роль політики в досягненні ним своїх головних життєвих цілей; розуміння того, що саме розвиток таких несудових правозахисних інститутів як адвокатура, з її апіорі особливим розумінням значення та втілення в суспільному розвитку принципів справедливості і відповідальності, значно підвищує гарантії ефективності захисту прав людини, причому у правовій системі і Європейського Союзу, і України;

32) аксіологічний підхід щодо гуманістичних підстав феномену професійної адвокатської діяльності. Утверджуючи принцип гуманності (цінності людини в багатогранності її проявів), українські правозахисники, втілюють в собі ідею жертовності, яка разом з альтруїзмом постає запорукою виживання і розвитку всього суспільства, необхідною презумпцією правозахисної діяльності, адвокатури як інституту громадянського суспільства;

33) розуміння тих основних засад, на які спирається адвокат у процесі реалізації у своїй професійній діяльності принципу верховенства права;

34) розуміння гносеологічних передумов професійної адвокатської діяльності як мотиваційних складових співвідношення права і моралі у правомірній поведінці адвоката. Зокрема, запропоновано розглядати право та мораль як спонукальні системи, що визначають спрямованість дій та вчинків адвоката виключно на основі законних і морально виправданих методів;

35) методику вивчення гносеологічного виміру суті й ознак професійної адвокатської діяльності в межах інтенціонального аналізу. Так, запропоновано на основі аналізу дефініції поняття «адвокатська діяльність» з'ясувати його суть та виділити ознаки професійної адвокатської діяльності. У підсумку виокремлено такі групи ознак: 1) організаційні, 2) професійні, 3) етичні. А поняття «ознаки професійної адвокатської діяльності» витлумачено як сукупність властивостей та факторів юридичної діяльності, які виникли в процесі її здійснення та характеризують її як певний специфічний вид професійної діяльності із захисту прав, свобод та законних інтересів людини;

набули подальшого розвитку:

36) дефініція поняття комунікативності у професійній адвокатській діяльності, яка виявляється передусім у сфері формування принципів внутрішнього розуміння правозахисником суті процесуальної практики, а передача інформативного ресурсу назовні від нього є різновидом його духовного впливу на інших учасників правового процесу;

37) розуміння правозахисної функції адвокатури та показано її відмінність від адвокації недержавних громадських правозахисних організацій;

38) характеристика ролі адвокатури як суб'єкта правозахисної діяльності й поширення практики адвокації (advocacy), як одного з видів правового захисту;

39) уявлення про взаємозв'язок між професійною діяльністю адвоката і правилами адвокатської етики, європейськими стандартами адвокатської професії;

40) припущення про наявність феноменологічного взаємозв'язку між світоглядно-ціннісними орієнтаціями та мотиваційними спонукami у структурі професійної діяльності адвокатів, який розкривається в тому, що адвокати є водночас представниками правової реальності (світу повинності, належного, того, чого у звичному сенсі немає, воно існує як феномен) та соціального буття людини (світу існування);

41) положення, які дозволяють отримати цілісне уявлення про поняття, місце і роль інституту адвокатури в системі громадянського суспільства, що сприяє більш глибокому осмисленню проблем правового регулювання, правового впливу й соціальної взаємодії держави і громадянського суспільства;

42) твердження про те, що подальші кроки щодо вдосконалення інституту професійної відповідальності відчуття справедливості адвокатів мають ґрунтуватися на таких факторах: аналізі правозастосовної практики адвокатських палат суб'єктів України; рецепції досвіду інших професійних корпорацій й адвокатських корпорацій зарубіжних країн; обліку наукових доктрин;

43) розуміння того, що найвагоміші ознаки гуманізму впливають із системи відносин «людина – природа», «людина – суспільство», «людина – людина»; серед рис, що характеризують відносини між людьми, які найкраще відповідають гуманістичному характеру міжособистісних стосунків та властиві професії адвоката, є співчуття, чуйність, повага, толерантність, людинолюбство, милосердя, справедливість;

44) твердження про те, що принцип верховенства права пронизує всю структуру правового регулювання суспільних відносин. Первинне значення верховенства права як принципу для адвокатури полягає в тому, що воно (верховенство права) гармонізує інші принципи, дає змогу усунути суперечності при їх застосуванні та наповнити принципи адвокатури так званим реальним практичним змістом, тобто застосовним у повсякденній практичній діяльності кожного адвоката;

45) вчення про правові й моральні засади професійної адвокатської діяльності, які запропоновано розглядати як мотиваційні складові його правомірної поведінки, що визначають її спрямованість;

46) дослідження про суспільну відповідальність адвоката як відображення впливу інтенціональної складової професійної адвокатської діяльності на політичні процеси та правову культуру громадянського суспільства. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні на основі ліберальної аксіології і принципів правової держави дасть змогу: 1) уточнити філософсько-правовий зміст таких категорій, як права і свободи людини, справедливість, свобода, рівність; 2) забезпечити здійснення правосуддя виключно з чітких неухильних моральних і правових позицій; 3) сприяти підвищенню рівня правослухняної поведінки серед населення та утвердженню правопорядку на території держави.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони становлять і науково-теоретичний, і практичний інтерес, а саме – можуть бути використані у:

– науково-дослідній сфері – для подальшого подолання проблемних аспектів дослідження інтенціональності професійної адвокатської діяльності;

– сфері правотворчості – для удосконалення чинного законодавства України, зокрема того, що регламентує реалізацію професійної адвокатської діяльності;

– навчальному процесі – під час організації освітньої діяльності та викладання навчальних дисциплін теоретико-правового та філософсько-правового циклів, а також для підготовки методичних розробок, підручників, навчальних посібників з дисциплін «Філософія права», «Теорія та історія держави і права», «Соціологія права», «Політологія», «Адміністративне право», «Юридична логіка», «Професійна етика юриста» (Акти впровадженнь у діяльність

Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 04 листопада 2022 р. (Додаток Б); у наукову, дослідницьку та експертну діяльність ГО «Центр науково-правової експертизи» від 26 жовтня 2022 р. № 1 (Додаток В); довідка впровадження результатів дисертаційного дослідження у роботу Ради адвокатів Львівської області, від 03.01.2023 р. № 1 (Додаток Г)).

Особистий внесок здобувача. Дисертація є дослідженням, що виконано автором самостійно. Дисертація не містить ідей або розробок, що належать співавторам, з якими здобувач опублікував статті в наукових виданнях, проіндексованих у базах даних Web of Science Core Collection і Scopus. У співавторстві здобувачка опублікував такі наукові праці: «Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights», у якій здобувачка окреслив особливості здійснення захисту права власності в практиці Європейського суду з прав людини; «Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine», в якій здобувачка обґрунтувала теоретичні положення щодо розробки інструментарію аналітичного оцінювання конкурентоспроможності підприємства з урахуванням впливу корупційної складової; «Financial and legal aspects of economic security of the state», в якій здобувачка виявила сутності нових загроз економіко-фінансовій безпеці держави в сучасних умовах господарювання; «Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds», в якій здобувачка визначила сутність фінансових злочинів і легалізації (відмивання) коштів, одержаних злочинним шляхом; «Psychological and legal aspects of verification and detection of lies during polygraph examination», у якій здобувачка дослідила особливості перевірки та виявлення брехні та визначення їх ознак у процесі перевірки на поліграфі; «Legal relations in the field of human reproductive activity», в якій здобувачка проаналізувала правовідносини у сфері репродуктивної діяльності людини шляхом дослідження міжнародного та національного правового регулювання змін правових стандартів, зумовлених коронавірусною кризою.

Усі наукові положення, що винесено на захист, отримані автором самостійно.

Апробація результатів дослідження. Дисертацію обговорено на засіданні кафедри теорії та історії держави і права Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова. Окрім цього, основні її положення висвітлено в доповідях і повідомленнях на таких науково-практичних заходах: Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі» (м. Харків, 14–15 грудня 2018 р.); Міжнародній науково-практичній інтернет-конференції «Актуальні дослідження правової та історичної науки» (м. Тернопіль, 5 березня 2019 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Scientific and pedagogic internship proceedings (Frankfurt an der Oder, Federal Republic of Germany, October 28 – December 6, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante: collection de papiers scientifiques “ΛΟΓΟΣ” avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale» (Bruxelles, Belgique, 29 novembre, 2019); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення

через призму правотворчої діяльності» (м. Харків, 17–18 травня 2019 р.); Всеукраїнській науково-практичній конференції «Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого розвитку України» (м. Львів, 29 січня 2020 р.); XII Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасний рух науки» (м. Дніпро, 1–2 квітня 2021 р.); V Всеукраїнській науково-практичній конференції «Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні» (м. Львів, 10 грудня 2021 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього» (м. Дніпро, 14–15 січня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Актуальні проблеми реформування системи законодавства України» (м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 р.); Міжнародній науково-практичній конференції «Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин» (м. Харків, 4–5 лютого 2022 року); Міжнародній науково-практичній конференції «Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні» (м. Одеса, Україна, 11–12 лютого 2022 р.).

Публікації. Основні положення та результати дисертації опубліковано в одноосібній монографії і 38 публікаціях, з них 26 наукових статей, 13 з яких – у журналах і збірниках, що входять до переліку фахових наукових видань України; 7 статей – у періодичних іноземних виданнях (Республік Молдови, Польщі та Чехії, Російської Федерації, Словацької Республіки); 6 статей – у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних Web of science та Scopus, а також у 12 тезах виступів на науково-практичних заходах.

Структура роботи та обсяг дисертації. Дисертація складається зі вступу, п'яти розділів, що містять двадцять чотири підрозділи, висновків, списку використаних джерел (705 найменувань) та 4 додатки. Повний обсяг дисертації становить 540 сторінок, з них 440 сторінок основного тексту.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ЗДОБУВАЧКОЮ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Монографія:

1. Заяць О. С. Іntenціональні детермінанти професійної адвокатської діяльності: монографія. Львів: Панорама, 2022. 517 с.

Статті в наукових фахових виданнях України та наукових періодичних виданнях інших держав:

1. Кельман М., Кельман Л., Заяць О. Наукознавчі підходи у дослідженні проблематики правозастосовної діяльності у сучасній правовій державі. *Knowledge, Education, Law, Management*. 2018. № 4 (24). С. 151–161. <https://doi.org/10.5281/zenodo.2592444>

2. Заяць О. С. Антропологічна константа професійної адвокатської діяльності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. Вип. 1 (26), т. 2. С. 3–7.

3. Заяць О. С. Гідність, свобода, права людини як категорії європейського права. *Держава та регіони. Сер.: Право*. 2019. № 4(66). С. 207–212. <https://doi.org/10.32840/1813-338X-2019-4-34>

4. Заяць О. С. Забезпечення права на апеляційний та касаційний перегляд судових рішень у цивільних справах у контексті права на справедливий суд.

Приватне та публічне право. 2019. № 2. С. 41–44. <https://doi.org/10.32845/2663-5666.2019.2.7>

5. Заяць О., Скриньковський Р. Проблемні аспекти участі експерта у цивільному судочинстві України. *Траєкторія науки*. 2019. Т. 5, № 9. С. 3001–3011. <http://dx.doi.org/10.22178/pos.50-3>

6. Антонюк С., Заяць О., Скриньковський Р., Макухіна І. Проблеми отримання адвокатом правової інформації про зміст норм іноземного права під час представництва інтересів клієнта у цивільному судочинстві України. *Траєкторія науки*. 2019. Т. 5, № 10. С. 5001–5010. <http://dx.doi.org/10.22178/pos.51-5>

7. Заяць О. С., Коновалдова Н. Т. Особливості відповідальності адвоката за прояв неповаги до суду. *Інтернаука. Сер.: Юридичні науки*. 2020. № 4. <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2020-4-5848>

8. Заяць О. С. Про можливість використання феноменологічного підходу у філософсько-правовому аналізі професійної адвокатської діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право*. 2020. Вип. 62. С. 354–358.

9. Заяць О. С. Концептуалізація інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності в контексті філософсько-правового дискурсу. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2020. № 6, vol. 2. С. 196–200.

10. Заяць О. С. Соціально-правові вимоги до професійного визначення адвокатури як суспільної діяльності. *Вісник Запорізького національного університету. Сер.: Юридичні науки*. 2020. № 4, т. 2. С. 226–232. <https://doi.org/10.26661/2616-9444-2020-4.2-33>

11. Заяць О. С. Обґрунтування основоположних принципів адвоката – справедливості та відповідальності. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2021. Вип. 2 (37). С. 9–14. [https://doi.org/10.32837/руув.v1i1\(22\).865](https://doi.org/10.32837/руув.v1i1(22).865)

12. Заяць О. С. Ціннісні детермінанти професійної адвокатської діяльності. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2021. Вип. 2. С. 93–97. <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2021.2.16>

13. Заяць О. С. Феномен професійної адвокатської діяльності: сучасний дискурс гуманізму. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2021. № 52. С. 4–7.

14. Заяць О. С. Взаємовплив професійної поведінки адвоката та правослукхняної поведінки громадянина. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 5. С. 41–45.

15. Заяць О. С. Гносеологічна інтерпретація правової допомоги як соціального феномену. *Часопис цивілістики*. 2021. № 43. С. 83–88.

16. Заяць О. С. Імплементация констант інтенціональності професійної адвокатської діяльності у формування демократичного правосуддя в Україні. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 107–110. URL: http://www.lsej.org.ua/10_2021/27.pdf

17. Заяць О. С. Права як аксіологічна константа адвокатської діяльності. *Juris Europensis Scientia*. 2021. № 6. С. 3–7.

18. Заяць О. С. Гуманістичні передумови професійної адвокатської діяльності. *Право та державне управління*. 2021. № 4. С. 18–24.

19. Заяць О. С. Іntenціональний аналіз світоглядних ознак професійної адвокатської діяльності. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Сер. 18. Право.* 2021. № 36. С. 32–37.

20. Заяць О. С. Аксіологічно-правовий вимір верховенства права в професійній адвокатській діяльності. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Сер.: Право.* 2022. Вип. 70. С. 28–33. <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2022.70.4>

*Статті у виданнях, що індексуються в наукометричних базах даних
Web of science та Scopus:*

1. Maikut K., Andrusiv U., Yurkevych Y., Dutko A., & Zaiats O. Protection of the right to property in the case law of the European court of human rights. *Amazonia Investiga.* 2020. Vol. 9, Iss. 28. P. 497–507. <https://doi.org/10.34069/AI/2020.28.04.54>

2. Skrynkovsky R., Kataiev A., Zaiats O., Andrushchenko H., Popova N. Competitiveness of the company on the market: Analytical method of assessment and the phenomenon of the impact of corruption in Ukraine. *Journal of Optimization in Industrial Engineering.* 2021. Vol. 14, Iss. 1. P. 79–86. <https://doi.org/10.22094/JOIE.2020.677836>

3. Nastasiak I., Baik O., Zaiats O., Mykhalitska N., & Vereskliia M. Financial and legal aspects of economic security of the state. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice.* 2021. Vol. 4, Iss. 39. P. 482–493. <https://doi.org/10.18371/v4i39.241419>

4. Blikhar M., Vinichuk M., Komarnytska I., Zaiats O., & Kashchuk M. Counteraction to financial crimes in the system of fight against legalization (laundering) of criminally obtained funds. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice.* 2022. Vol. 1, Iss. 42. P. 73–83. <https://doi.org/10.55643/fcaptp.1.42.2022.3704>

5. Blikhar V., Zaiats O., Pavliuk N., Kalka N. Psychological and legal aspects of verification and detection of lies during polygraph examination. *BRAIN. Broad Research in Artificial Intelligence and Neuroscience.* 2022. Vol. 13, Iss. 1. P. 276–291. <https://doi.org/10.18662/brain/13.1/284>

6. Blikhar M., Zharovska I., Shandra B., Zaiats O. Legal relations in the field of human reproductive activity. *Reproductive Endocrinology.* 2022. No. 63-64. P. 97–104. <https://doi.org/10.18370/2309-4117.2022.63.97-104>

Матеріали наукових та науково-практичних конференцій:

1. Заяць О. С. Порівняльно-правовий аналіз учасників цивільного процесу Республіки Польща та України. *Актуальні проблеми правових наук в євроінтеграційному вимірі:* зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 14–15 груд. 2018 р.). Харків, 2018. С. 92–95.

2. Заяць О. С. Відкритість правоохоронної системи України – важливий аспект в діяльності органів правопорядку. *Актуальні дослідження правової та історичної науки:* зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Тернопіль, 5 берез. 2019 р.). Тернопіль, 2019. Вип. 10. С. 25–27.

3. Заяць О. С. Взаємозв'язок між юридичною освітою та юридичною професією: європейський контекст. *Organization of educational process for legal education applicants, innovative teaching methods in higher education institutions of*

Ukraine and EU: Scientific and pedagogic internship proceedings (Frankfurt an der Oder, Federal Republic of Germany, October 28 – December 6, 2019). European University Viadrina Frankfurt (Oder), 2019. P. 68–71.

4. Заяць О., Скриньковський Р., Антонюк С. Підвищення кваліфікації адвокатів України в світлі реалізації принципів організації та діяльності адвокатури. *Problèmes et perspectives d'introduction de la recherche scientifique innovante: collection de papiers scientifiques «ΛΟΓΟΣ» avec des matériaux de la conférence scientifique et pratique internationale* (Bruxelles, Belgique, 29 novembre, 2019). Bruxelles, Belgique: Plateforme scientifique européenne. Certified by Euro Science Certification Group (SCC–2000). Vol. 6. P. 121–125. <https://doi.org/10.36074/29.11.2019.v6.06>

5. Заяць О. С. До питання про забезпечення права на справедливий суд. *Сучасні проблеми розвитку державності та напрями їх вирішення через призму правотворчої діяльності: зб. тез доп. учасн. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 17–18 трав. 2019 р.). Харків, 2019. С. 80–81.

6. Заяць О. С., Коновалова Н. Т., Петрончак Ю. О. Доступ журналістів до судових засідань з розгляду цивільних справ. *Суспільні, соціально-економічні та політико-правові детермінанти сталого розвитку України: матер. Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 29 січ. 2020 р.). Львів, 2020. Т. 2. С. 3–6.

7. Заяць О. С. Характеристика інституту правового статусу людини та громадянина в європейському праві. *Сучасний рух науки: тези доп. XII Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф.* (м. Дніпро, 1–2 квіт. 2021 р.). Дніпро, 2021. Т. 1. С. 475–477.

8. Заяць О. С. Особливості правового статусу адвоката у цивільному процесі. *Теоретико-прикладні проблеми правового регулювання в Україні: матер. V Всеукр. наук.-практ. конф.* (м. Львів, 10 груд. 2021 р.) / за заг. ред. І. В. Красницького. Львів: ЛьвДУВС, 2021. С. 349–351.

9. Заяць О. С. Соціально-правова характеристика адвокатури. *Сучасні наукові дослідження представників юридичної науки – прогрес законодавства України майбутнього: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Дніпро, 14–15 січня 2022 р.). Дніпро: Правовий світ, 2022. С. 24–28.

10. Заяць О. С. Європейські стандарти демократичного суспільства: гідність, свобода та права людини. *Актуальні проблеми реформування системи законодавства України: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Запоріжжя, 28–29 січня 2022 р.). Запоріжжя: Істина, 2022. С. 24–27.

11. Заяць О. С. Феноменологія професійної адвокатської діяльності. *Теоретичні та практичні проблеми правового регулювання суспільних відносин: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Харків, 4–5 лютого 2022 р.). Харків: Асоціація аспірантів-юристів, 2022. С. 37–39.

12. Заяць О. С. Іntenціональність професійної адвокатської діяльності. *Верховенство права у процесі державотворення та захисту прав людини в Україні: матер. Міжнар. наук.-практ. конф.* (м. Одеса, Україна, 11–12 лютого 2022 р.). Одеса: Причорноморська фундація права, 2022. С. 32–35.

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана грамотною українською мовою, стиль викладення матеріалу відповідає прийнятому в науковій літературі.

Відповідність дисертації науковій спеціальності. Дисертаційна робота Заяць Ольги Степанівни на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

Рекомендація дисертації до захисту. Дисертаційна робота Заяць Ольги Степанівни є першим в українській науковій літературі комплексним дослідженням, у якому на докторському рівні концептуалізуються сучасні теоретичні та практичні перспективи інтенціонального аналізу професійної адвокатської діяльності.

Дисертація Заяць Ольги Степанівни на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» відповідає вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197, та може бути рекомендована до захисту в спеціалізованій вченій раді зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

УХВАЛЕНО:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертаційного дослідження Заяць Ольги Степанівни на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс», поданого на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

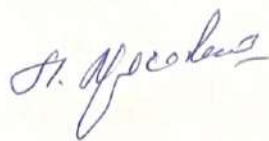
2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Заяць Ольги Степанівни на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс», відповідає спеціальності 12.00.12 «Філософія права» та вимогам Порядку присудження та позбавлення наукового ступеня доктора наук, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України «Деякі питання присудження (позбавлення) наукових ступенів» від 17 листопада 2021 р. №1197.

3. Рекомендувати дисертацію Заяць Ольги Степанівни на тему «Інтенціональний аналіз професійної адвокатської діяльності: філософсько-правовий дискурс» до захисту в спеціалізованій вченій раді на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук зі спеціальності 12.00.12 «Філософія права».

Професорсько-викладацький склад кафедри теорії та історії держави і права, кафедри міжнародного та європейського права, кафедри філософії, соціально-гуманітарних дисциплін та фізичного виховання, запрошені науково-педагогічні працівники з правом голосу, проголосували одногolosно:

«за» – 14; «проти» – немає; «утримались» – немає.

Головуючий на засіданні:
доктор історичних наук, професор,
завідувач кафедри теорії та історії
держави і права

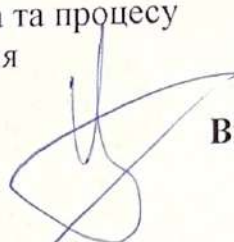
Леонід МІСІНКЕВИЧ

Рецензенти:
професор кафедри теорії та історії держави і права
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
доктор юридичних наук, професор

Віктор САВЕНКО

професор кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
доктор юридичних наук, професор

Віктор НАЛУЦИШИН

професорка кафедри кримінального права та процесу
Хмельницького університету управління
та права імені Леоніда Юзькова
докторка юридичних наук, доцентка

Юлія ЦИГАНЮК

Леонід Місінкевич
Мімі Ясько

Віктор Савенко
Мімі Ясько

Віктор Налуцишин
Мімі Ясько

Юлія Циганюк
Мімі Ясько